

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

Niet meer zomaar te stoppen

Over duurzaamheid van burgerinitiatieven

Movisie: kennis en aanpak van sociale vraagstukken

Movisie is hét landelijk kennisinstituut voor een samenhangende aanpak van sociale vraagstukken. Samen met de praktijk ontwikkelen we kennis over wat echt goed werkt en passen we die kennis toe. De unieke rol van Movisie is het versnellen van leerprocessen. We zijn alleen tevreden als we een duurzame positieve verandering voor mensen in een kwetsbare positie realiseren.

Kijk voor meer informatie op www.movisie.nl.

COLOFON

Auteurs: Laurine Blonk en Annette van den Bosch

Juli 2018

© Movisie en Universiteit voor Humanistiek

Projectnummer WP1166021

In opdracht van Ministerie van VWS

Foto omslag: @ Paul Engel

Te downloaden via: www.movisie.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Onderzoeksvraag.....	2
1.3	Wat is duurzaamheid?	2
1.4	Wat verstaan we onder een burgerinitiatief?	2
1.5	Voor wie?	3
2	Onderzoeksopzet	4
2.1	Selectie van de respondenten	4
2.2	Analyse	5
2.3	Member checking.....	5
2.4	Een overzicht van de respondenten	6
2.4.1	Deelnemende burgerinitiatieven	6
2.4.2	Sleutelpersonen	9
3	Aspecten van duurzaamheid	11
3.1	Een thuis in de wijk	12
3.1.1	Animo	12
3.1.2	Contacten.....	15
3.1.3	Toerusting	21
3.2	Relatie met de omgeving	25
3.2.1	Inbedding	25
3.2.2	Empathie	34
4	Conclusie	38
4.1	Voortbestaan initiatief als organisatie	38
4.2	Spanning tussen eigenheid en inkapseling	40
4.3	Reflectie op het ACTIE-model	40
4.4	Bespiegelingen	41
5	Bronvermelding	43

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Er is toenemende publieke en beleidsmatige aandacht voor burgers die in buurten hulp en zorg uitwisselen. Actieve burgers worden gezien als vernieuwers van het systeem die zelf initiatief nemen, die stroperige bureaucratische overheidsprocessen omzeilen of zelfs doorbreken. Er wordt gesproken over het opkomen van de doe-democratie (Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2013), waarin burgers zelf initiatief nemen om zorg voor elkaar vorm te geven.

Initiatieven van burgers als aanvulling op andere vormen van informele en formele zorg zijn in Nederland niet nieuw. Wel is het zo dat de verwachtingen toenemen. Burgerinitiatieven zouden de sleutel zijn tot de oplossing van de kloof tussen burgers en bestuur, sociale uitsluiting tegengaan, sociale samenhang bevorderen en consumentistisch en asociaal gedrag tegengaan. (De Graaf et al., 2014; Lichterman, 2005; Tonkens, 2006, Tonkens et al., 2015; Van de Wijdeven et al., 2013). Burgerinitiatieven zouden een antwoord zijn op zowel onvrede over (en bezuinigingen in) de publieke dienstverlening als onvrede over de staat van de democratie.

Niet alleen de verwachtingen zijn gestegen, de verantwoordelijkheid van initiatieven in zorg en welzijn wordt ook groter. De overheid verwacht dat burgers meer voor elkaar gaan zorgen en hierin ook oog hebben voor meer kwetsbare burgers (Kampen et al., 2013). Vanwege de terugtrekkende overheid worden bijvoorbeeld kwetsbare burgers met een beperking vaker voor ondersteuning en activering verwezen naar burgerinitiatieven in de buurt en wijk (zie bijvoorbeeld onderzoek Bredewold & Malda, 2014; Haarsma et al., 2015).

De afgelopen jaren is binnen Nederland en internationaal onderzoek gedaan naar verschillende vormen van burgerinitiatieven en het succes daarvan (Hurenkamp, Tonkens & Duvvyndak, 2006; Tonkens & Verhoeven, 2012; Van de Wijdeven et al., 2013; Denters et al., 2012; Ham & van der Meer, 2015; De Graaf et al., 2014). Vrijwel al dit onderzoek is een momentopname en doorgaans uitgevoerd kort na de start van dergelijke initiatieven. Dan wordt er stilgestaan bij vragen als: 'welke burgers worden actief, waarom worden ze actief, welke elementen moeten burgerinitiatieven hebben om een succesvolle start te kunnen maken, wat zou de rol van overheid en of professionals moeten zijn om burgerinitiatieven te ondersteunen en hoe dragen burgerinitiatieven bij aan het verbeteren van de verhouding tussen overheid en burgers?'

De toenemende verwachtingen en verantwoordelijkheden roepen echter vragen op waar nog weinig onderzoek naar gedaan is, namelijk hoe het staat met de duurzaamheid van deze initiatieven en onder welke condities zij verduurzamen¹. Hoe lang blijven bewoners actief en wat gebeurt er als initiatiefnemers afhaken? Wat voor gevolgen heeft dit voor de mensen die van hun hulp of zorg gebruik maken? Lukt het burgerinitiatieven tot goede samenwerking te komen met gemeenten en maatschappelijke organisaties? Wat zegt dit over de verwachtingen die er zijn van burgerinitiatieven op het gebied van sociale samenhang en de relatie tussen burger en bestuur? Dit onderzoek is een verkenning naar de thema's die belangrijk zijn als we gaan kijken naar de duurzaamheid van burgerinitiatieven in zorg en welzijn.

¹ In Nederland vonden we slechts één onderzoek, namelijk onderzoek van Igalla & Meerkkerk (2015), dat aandacht besteedt aan de duurzaamheid van initiatieven. Dit onderzoek beslaat alleen initiatieven die gericht zijn op zelforganisatie en is beperkt tot 56 initiatieven.

Dit onderzoek in opdracht van het ministerie van VWS is een samenwerking van Movisie met de Universiteit voor Humanistiek en maakt deel uit van een groter onderzoek dat wordt voorbereid door de Universiteit voor Humanistiek en Movisie in samenwerking met burgerinitiatieven en andere betrokken partijen. De gevonden resultaten worden gebruikt als sensitizing concepts voor dit vervolgonderzoek, waarbij de opzet is om gedurende vijf jaar 250 burgerinitiatieven te volgen.

1.2 Onderzoeksvraag

Deze verkenning gaat na welke aspecten en condities voor burgerinitiatieven belangrijk zijn als het gaat om duurzaamheid, vanuit het perspectief van bewoners die zich inzetten als kartrekkers of bestuurders van zulke initiatieven. Daarnaast hebben we sleutelfiguren gevraagd naar hun perspectief. De centrale vraag luidt in het kort:

Welke factoren spelen, vanuit het perspectief van actieve bewoners, een rol in het belemmeren en bevorderen van de duurzaamheid van burgerinitiatieven in zorg en welzijn?

1.3 Wat is duurzaamheid?

De vraag naar de duurzaamheid van burgerinitiatieven is niet voor alle initiatieven relevant. Sommige initiatieven zijn gericht op eenmalige of incidentele activiteiten of willen een thema op de (beleids)agenda zetten. Duurzaamheid komt ter sprake wanneer het initiatieven betreft die zich inzetten voor een doelstelling met onbepaalde tijdshorizon. We omschrijven een initiatief als duurzaam wanneer het in staat is om haar kernactiviteiten te blijven uitvoeren te midden van interne en externe invloeden. Daarbij gaat het zowel om eigenschappen of vermogens van het initiatief als om externe voorwaarden.

1.4 Wat verstaan we onder een burgerinitiatief?

Er bestaat geen algemeen gedragen definitie van wat een burgerinitiatief is, maar vergelijking van verschillende definities (Hurenkamp, Tonkens & Duyvendak, 2006; Tonkens & Verhoeven, 2012; Van de Maat & Veldhuysen, 2011) laat zien dat ze vaak de volgende elementen bevatten die wij als definitie hanteren: het initiatief is vrijwillig en onverplicht opgestart, het vindt plaats in het publieke domein, initiatiefnemers blijven eigenaar en het richt zich doorgaans op een van de drie doelen: vergroten leefbaarheid (schoonhouden van de buurt, buurttuinen, et cetera), meer sociale samenhang en zorg voor elkaar (ontmoetingen tussen bevolkingsgroepen, buurtbarbecues, et cetera) en beleidsbeïnvloeding. Bij dit laatste gaat het om initiatieven die burgers meer ruimte geven om invloed uit te oefenen op beleid, door bijvoorbeeld het inrichten van dorpsraden of burgerpanels (Houwelingen, Bole & Dekker, 2014). Initiatieven gericht op bevorderen van sociale samenhang en leefbaarheid worden ook wel 'zelfredzame vormen van burgerparticipatie', genoemd (Ibid, p. 12). In dit onderzoek richten wij ons hierbinnen specifiek op initiatieven die zich bezighouden met activiteiten met een zorg- of welzijns-gerelateerde doelstelling en die georiënteerd zijn op een buurt, dorp of stad. We hebben ook het gebruik van de term bewonersinitiatief overwogen, omdat deze term nauwer aansluit bij de terminologie die de initiatieven zelf gebruiken. Het nadeel van deze term is echter dat het tot uitsluiting van de groep burgers zou kunnen leiden die een initiatief starten in een wijk waar ze niet wonen, bijvoorbeeld omdat ze zich voor deze buurt willen inzetten.

1.5 Voor wie?

Dit onderzoek is interessant voor iedereen die zelf betrokken is of te maken krijgt met een burgerinitiatief met een langere levensgeschiedenis of met de intentie om te verduurzamen, vanuit de rol als actieve bewoner, professional, ambtenaar of bestuurder.

Het onderzoek is een aanvulling op bestaande kennis over succesfactoren, knelpunten en aandachtsgebieden voor ondersteuning. Aan de hand van het ACTIE-instrument (zie paragraaf 3.2 en 3.3) wordt een vergelijking gemaakt tussen bestaande inzichten over ondersteuning en aandachtsgebieden van burgerinitiatieven en de aandachtsgebieden die van belang zijn wanneer het specifiek gaat om duurzaamheid.

2 Onderzoeksopzet

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, hebben we negen kartrekkers gesproken van initiatieven die tijdens het onderzoek al vijf jaar of langer bestonden. We hebben gevraagd naar de 'levensverhalen' van hun initiatief, hun ervaringen met belemmerende en bevorderende factoren gedurende de levensloop van het initiatief en hun toekomstverwachtingen, om zo inzicht te krijgen in belangrijke thema's die zijn gekoppeld aan duurzaamheid vanuit het gezichtspunt van actieve bewoners. Daarnaast hebben we vier sleutelpersonen geïnterviewd om de inzichten van de interviews met actieve burgers beter te kunnen duiden.

2.1 Selectie van de respondenten

De netwerkvereniging voor burgerinitiatieven in zorg en welzijn, Nederland Zorgt Voor Elkaar, heeft een online 'Initiatievenkaart' waarop alle burgerinitiatieven zijn vermeld die bij de vereniging bekend zijn². Aan de hand van deze kaart hebben wij geïnventariseerd welke initiatieven langer dan 5 jaar bestaan. Deze inventarisatie hebben we aangevuld met een zoektocht op internet, een oproep op Twitter voor deelname aan het onderzoek en een rondvraag in het netwerk van de onderzoekers. Hiermee kwamen we op een lijst van 62 initiatieven.

Vervolgens hebben we een zo divers mogelijke sample geselecteerd (maximum variation sampling, Patton, 2015, p. 267) aan de hand van een aantal aspecten waarop burgerinitiatieven onderling van elkaar verschillen. We hebben hiervoor gekozen om, ondanks de beperkte omvang van de sample, een zo goed mogelijk beeld te krijgen van aspecten van duurzaamheid die voor het brede scala aan burgerinitiatieven belangrijk zijn.

We zochten maximale variatie in:

- De breedte van de doelstelling.
- De gerichtheid op een specifieke doelgroep, intercultureel of op bewoners in het algemeen.
- Het al dan niet werken met betaalde krachten.
- Bronnen van financiering.
- De omvang van de gemeente waarin ze opereren.

Uit de lijst van 62 mogelijke initiatieven hebben we 14 initiatieven geselecteerd die we telefonisch hebben benaderd voor deelname aan het onderzoek. Hiervan hebben 9 toegezegd om deel te nemen aan het onderzoek. De sleutelpersonen hebben wij benaderd op basis van hun expertise op het gebied van burgerinitiatieven. De initiatieven en sleutelfiguren worden verderop beschreven. Een belangrijke bias die in de uiteindelijke selectie naar voren is gekomen, is dat we geen initiatieven hebben gesproken die publieke taken van een gemeente hebben overgenomen, bijvoorbeeld aan de hand van Right To Challenge, meedingen in aanbestedingen en/of werken aan verdieping en verbreding van hun takenpakket. Inspiratie Inc. (zie hieronder) komt hier als organisatie het meest bij in de buurt.

Per initiatief hebben we een 1,5 uur durend interview gedaan met één (7) of twee (2) kartrekkers: actieve bewoners die initiatiefnemer of bestuurslid zijn.

² Zie hiervoor <https://nlzorgtvoorelkaar.nl/initiatievenkaart/default.aspx>

De interviews met de sleutelfiguren duurden ongeveer 1 à 1,25 uur. De interviews hebben wij opgenomen, uitgewerkt en gecodeerd in het kwalitatieve softwareprogramma Atlas Ti.

2.2 Analyse

Om te analyseren welke factoren een rol spelen, hebben we onze analyse verbonden met het ACTIE-instrument. Het ACTIE-instrument is ontwikkeld door Denters, Tonkens, Verhoeven & Bakker (2012) en is gebaseerd op theoretisch en empirisch onderzoek naar succesfactoren en knelpunten van burgerinitiatieven. Het ACTIE-instrument brengt in kaart wat de uitgangspositie van het burgerinitiatief is en wat voor soort ondersteuning door professionals, bestuurders en beleidsmakers het initiatief verder kan helpen.

Het ACTIE-instrument bevat vijf elementen waarin de belangrijke thema's voor de positie en ondersteuning van burgerinitiatieven zijn samengevat: animo, contacten, toerusting, inbedding en empathie. De elementen worden toegelicht bij de bespreking van de resultaten.

2.3 Member checking

Drie kartrekkers die wij hebben geïnterviewd en één sleutelfiguur die niet aan het onderzoek heeft deelgenomen, hebben een concept-rapportage gelezen en daarop gereflecteerd vanuit de eigen ervaringen. Met twee kartrekkers hebben wij hiervoor een telefoongesprek van een half uur gehouden, een kartrekker heeft schriftelijke feedback gegeven. Met de sleutelfiguur hebben wij een uur face-to-face gesproken over de reflectie.

We vroegen hen of de analyse in hun ogen volledig en accuraat is. Herkennen zij zich in onze bevindingen? Hebben we de belangrijke thema's te pakken? Welke aanvullingen hebben zij? De uitkomsten van deze feedbackronde zijn verwerkt in de tekst. Deze aanpak staat bekend als member checking (Lincoln & Guba, 1985). Met deze member checking wilden we de validiteit van het onderzoek vergroten door te controleren of onze interpretatie van de onderzoeksresultaten nog wel aansluit bij het perspectief van sleutelfiguren en actieve bewoners zelf.

2.4 Een overzicht van de respondenten

2.4.1 Deelnemende burgerinitiatieven

Almere - Inspiratie Inc.

Inspiratie Inc. (Inc. van inclusie en van In Nederlandse Communities) is als initiatief interessant voor duurzaamheid, omdat het veel omvangrijker is dan de meeste burgerinitiatieven. Het is opgericht in 2010 en heeft inmiddels drie Buurthuizen gerealiseerd (BuurT-Thuizen genaamd), 50 projectgroepen, meer dan vierhonderd vrijwilligers/deelnemers en twaalfduizend bezoekers per jaar.

We waren benieuwd in hoeverre de grootte een verschil zou maken in de thema's die naar voren komen. Vraagt het bijvoorbeeld iets anders van het animo? Is de relatie met de gemeente anders als je zo'n groot initiatief bent in vergelijking met een initiatief dat kleiner is opgezet? Dit is extra interessant, omdat Inspiratie Inc. ook een duidelijke en kritische visie heeft over de punten waarop de gangbare zorg in Nederland tekort schiet.

We waren ook benieuwd naar de rol van diversiteit in relatie tot duurzaamheid, omdat Inspiratie Inc. zich inzet voor en met mensen met uiteenlopende culturele achtergronden. Dit doen ze rond het organiseren van ontmoetingsplekken, toeleiding naar arbeidsmarkt, Transculturele Zorg en kunst, natuur en cultuuronderwijs. Ze bieden zowel individuele ondersteuning, maar ontwikkelen ook nieuwe vormen van sociaal ondernemerschap hiervoor. Activiteiten worden door de doelgroepen zelf georganiseerd; met professionele begeleiding, coaching en ondersteuning. Hierdoor neemt diversiteit bij Inspiratie Inc. een andere plek in dan bij de meeste initiatieven en dit zegt mogelijk iets over diversiteit als belemmerende dan wel bevorderende factor.

Amersfoort - Het Huis van Bartels

Stichting Het Huis van Bartels is een buurtorganisatie die op verschillende manieren werkt aan het bevorderen van de sociale binding in de wijken Liendert, Rustenburg en Schuilenburg te Amersfoort, die sinds 2013 actief is. Het initiatief is interessant voor duurzaamheid, omdat het een kleine, maar actieve organisatie is met veel verschillende activiteiten. We zien dat soortgelijke initiatieven, die gericht zijn op ontmoeting, vaak na een aantal jaar ook weer ophouden. We vroegen ons af welke factoren maken dat Het Huis van Bartels door blijft gaan?

Er zijn veel verschillende werkgroepen: een kookgroep, educatiegroep, foto/videogroep, kunst & cultuurgroep, muziekgroep, sociale contactgroep, en de projecten & evenementengroep. 15 actieve vrijwilligers dragen de activiteiten waar per week zo'n 120 bezoekers aan meedoen. Het moest in 2017 verhuizen van haar geliefde plek naar een nieuwe locatie. Ze hebben onderdak gevonden bij een school in de wijk. Een rechtszaak tegen de gemeente voor het behoud van de 'oude' plek werd in december 2017 verloren.

Amsterdam - Klassiek rondom de Klas

Stichting Klassiek rondom de Klas is welhaast als een professionele organisatie opgezet: met een specifieke doelstelling, een duidelijk bestuur en een uitgebreid netwerk om de doelstelling te realiseren. Ook is er al vanaf de oprichting nagedacht over manieren om het initiatief te verduurzamen, onder andere door de keuze om een maximale zittingstermijn te verbinden aan bestuursfuncties en het bewust bouwen van een uitgebreid netwerk. We vroegen ons af in hoeverre deze 'formalisering' van het initiatief verschil maakt voor de verschillende thema's die bij duurzaamheid een rol spelen.

Klassiek rondom de Klas is opgericht vanuit de overtuiging dat ieder kind de mogelijkheid zou moeten krijgen om te ervaren hoe heerlijk het is een instrument te bespelen en samen muziek te maken.

Het richt zich daarom op kinderen in een kwetsbare positie, die mogelijk niet op een andere manier in aanraking zouden komen met muziek. Zo'n 50 buurtbewoners, ouders en vrienden organiseren vrijwillig muzieklessen en optredens in de Indische Buurt in Amsterdam. Er is een bestuur samengesteld met een groot netwerk, o.a. in de orkest- en muziekwereld. Naast ensembleleiders hebben ze de vrijwillige medewerking van diverse musici, waaronder (oud-) leden van het Koninklijk Concertgebouworkest. Er wordt nauw samengewerkt met het Leerorkest, Stichting Dynamo en met vijf scholen in Amsterdam Oost.

In 2016 is les gegeven aan ca. 70 leerlingen uit de groepen 4-8, door 15 freelance docenten en 5 vrijwillige docenten. Voor leerlingen die zijn overgegaan naar het Voortgezet Onderwijs is een speciaal '12-plus' programma opgezet. Elk jaar wordt gewerkt aan een opera die in en voor de buurt wordt opgevoerd. Financiering en steun in natura komt van meer dan 40 instellingen/personen.

Culemborg - Stichting Samen Verder

Stichting Samen Verder is verreweg het oudste initiatief dat wij tegenkwamen (opgericht in 1978) en namen wij daarom mee in onze verkenning. We waren benieuwd naar de factoren die ervoor hebben gezorgd dat ze al 40 jaar bestaan. Daarnaast waren we benieuwd in hoeverre maatschappelijke veranderingen door de jaren heen van invloed zijn geweest op het initiatief.

De stichting is ontstaan als particulier initiatief om een vervoersdienst te organiseren voor ouderen en gehandicapten in Culemborg. Dit doet de stichting nog steeds, maar aanvullend zijn ook andere programma's opgericht die bijdragen aan de doelstelling 'ouderen en gehandicapten ondersteunen om zelfstandig te kunnen functioneren', zoals een luisterlijn en een burenk-lussendienst.

De stichting ontplooit activiteiten die aanvullend zijn op de reguliere hulpverlening in Culemborg en bedruipt zichzelf door de exploitatie van een kringloopwinkel in een voormalig schoolgebouw dat de stichting van de gemeente heeft gekregen en door giften van particulieren. Op dit moment heeft de stichting ca. 250 vrijwilligers, waarvan vrijwel de helft in de vervoersdienst werkt en de andere helft in de kringloopwinkel. De stichting draait op een bestuur van vier personen. De stichting beheert tevens een fonds om andere maatschappelijke initiatieven te stimuleren die verbonden zijn aan de stad Culemborg.

Gemonde - Leefbaarheidsgroep Gemonde

Leefbaarheidsgroep Gemonde is het enige initiatief dat wij tegenkwamen dat zijn oorspronkelijke doelstelling heeft 'overleefd' en daarna is verder gegaan. Wij waren benieuwd hoe duurzaamheid naar voren zou komen in dit verrassende levensverhaal.

Het begon als werkgroep, die was ontstaan uit een subsidie van de provincie Noord-Brabant voor de verbetering van de leefbaarheid in kleine kernen (Integraal Dorpsontwikkelingsplan – IDOP). Deze werkgroep hield zich bezig met diverse thema's rondom de 'leefbaarheid' van het dorp, waaronder verkeer. Nadat het project IDOP ophield, besloot de werkgroep verder te gaan als stichting die zich inzet voor een aangenaam woon- en leefklimaat, door goed te luisteren naar wat er onder Gemondenaren leeft en hun wensen en behoeften te inventariseren. Er zijn werkgroepen van wisselende samenstelling én er wordt samengewerkt met dorpsgenoten, bedrijven, instellingen en gemeente. Ze hebben hiervoor een contract gesloten met de gemeente en krijgen een klein beetje subsidie. Ze bemiddelen ook informeel tussen het dorp en de gemeente en hebben een beetje inspraak in gemeentebesluiten. De groep bestaat uit drie bestuursleden, vier vaste leden en uitvoerende vrijwilligers per activiteit.

Mariahout - Zorg om het dorp

Vereniging Zorg om het Dorp werd in 2003 opgericht en is daarmee, na Stichting Samen Verder, het initiatief met de langste levensgeschiedenis in ons onderzoek. Het is een interessant initiatief met het oog op duurzaamheid, omdat het in een klein dorp van een kleine gemeente opereert. We vroegen ons af of hierdoor andere factoren naar voren zouden komen als het gaat om duurzaamheid dan bij initiatieven in steden als Almere, Amsterdam of Rotterdam.

De kleinschalige context komt naar voren in de ontstaansgeschiedenis. De vorming van de vereniging werd getoetst in een enquête die werd uitgezet bij de buurtverenigingen. Bij de oprichting werden er meteen een paar honderd gezinnen lid en inmiddels is ruim de helft van de gezinnen lid van de vereniging. De doelstelling is gekoppeld aan de moeilijkheid om een toereikend zorgaanbod te behouden in kleine, vergrijzende dorpen. Het doel van vereniging Zorg om het Dorp is Mariahout levensloopbestendig te maken en te houden. Vanaf 2008 verzorgen vrijwilligers 3 keer per week een eetpunt in het nieuwe Buurthuis en beheert Zorg om het Dorp het Dorpsservicecentrum.

In de loop van de tijd zijn de werkgroepen onder Zorg om het Dorp toegenomen tot zo'n 40 zelfstandige projecten (van koningsdag tot werkgroep alleengaanden, van vervoer tot de ontwikkeling van het processiepark). De vereniging speelt een faciliterende en verbindende rol, neemt zelf initiatieven, stimuleert inwoners om met ideeën te komen en denkt en werkt mee met de dorpsondersteuner via het vrijwillige dorpsondersteuningsteam.

Roggel - Naoberzorgpunt Roggel

Het initiatief Naoberzorgpunt Roggel is interessant voor duurzaamheid, omdat het zichzelf meer dan de andere initiatieven begrijpt in relatie tot zorg- en welzijnsbeleid en zich daar kritisch toe verhoudt. Het is de vraag wat dit betekent voor bijvoorbeeld de relatie met de gemeente en andere organisaties in het lokale speelveld.

De initiatiefneemster werkte zelf als beleidsmaker en heeft de invoering van de Wmo (2007) bewust meegemaakt. Omdat ze ook als rouwtherapeut werkt zag ze een groot gat ontstaan tussen de reguliere zorg en de behoefte van mensen in verliesituaties. Deze mensen hebben vooral behoefte aan aandacht en een luisterend oor. Het aanbod sluit hier niet op aan omdat het er niet is en de lichamelijke klachten vaak medisch worden opgepakt. Vanuit deze motivatie heeft ze samen met een huisarts en een aantal anderen in haar dorp in 2009 de vereniging Naoberzorgpunt Roggel opgericht. Het punt wil de gedachte achter de Wmo van presentie en wederkerigheid in de praktijk brengen, met extra aandacht voor gemeenschap en zingeving. Wij waren benieuwd in hoeverre deze achtergrond en doelstelling verschil maken in de factoren die bij de duurzaamheid van het initiatief een rol spelen. De belangrijkste activiteit vormt het meldpunt. Het meldpunt wil een alternatief voor het wijkteam vormen dat tussen informele zorg en de eerstelijnszorg in staat en waar mensen terecht kunnen met uiteenlopende (niet-medische) vragen, van praktische klusjes tot aan zingeving. De vrijwilligers van het meldpunt staan klaar om mensen met deze vragen te ondersteunen. Het meldpunt werkt daarin tevens met organisaties samen, zoals de huisarts, maatschappelijk werk en wijkverpleging. De vereniging bestaat uit drie bestuursleden, een adviseur en kent ca. 125 leden.

Rotterdam - Thuis in West

Thuis in West is het enige initiatief dat wel uit de wens van burgers is ontstaan, maar opereert met betaalde krachten. We hebben voor dit initiatief gekozen om te kijken wat dat betekent voor de duurzaamheid.

Toen een kerkgemeente in Rotterdam ophield te bestaan (rond 2010), besloten de leden van deze gemeente de vrijgekomen middelen te investeren in Rotterdam. Op dat moment werden buurthuizen in Rotterdam gesloten en toen is gekozen om de buurthuisfunctie in een zwakkere buurt in Rotterdam over te nemen, inclusief activiteiten zoals taallessen en jongerenwerk.

Thuis in West werkt met een handvol betaalde christelijke professionals met een pastorale, maatschappelijke of bestuurlijke achtergrond en een club uitvoerende vrijwilligers uit de buurt. Deze groep vrijwilligers is naar eigen zeggen representatief voor de diverse samenstelling van de wijk. Veel vrijwilligers zijn zelf ook eerst 'geholpen' door Thuis in West.

Thuis in West ontvangt structurele subsidie van de gemeente Rotterdam naast subsidies vanuit verschillende fondsen. Ze zijn actief bezig met het bereiken van geïsoleerde mensen voor wie de drempel te groot is om zelf naar een activiteit te gaan. Dit doen ze onder andere door bij ieder huishouden in de wijk aan te bellen. Het bestuur probeert zoveel mogelijk samen te werken en aan te sluiten bij andere initiatieven en maatschappelijke organisaties in de wijk.

Utrecht - Oké Nu

Oké Nu is het jongste initiatief in onze verkenning: zij bestaan sinds 2014. We hebben voor Oké Nu gekozen, omdat het een klein initiatief is dat bekend staat om haar vermogen om met veel diversiteit om te gaan in de heterogene wijk Overvecht (Razenberg, 2016). Wij wilden weten in hoeverre diversiteit een rol speelt in de factoren die bij duurzaamheid van belang zijn en Oké Nu konden wij daarin bovendien vergelijken met het veel grootschaligere initiatief Inspiratie Inc.

Oké Nu is ontstaan in 2014 toen Stichting Omzien namens de gemeente Utrecht een aantal buurtbewoners en welzijnsinstellingen voorlegde of er een burgerinitiatief gestart kon worden in Overvecht. Met een enquête naar de wensen in de wijk en een nieuwjaarsreceptie ontstond een groepje mensen dat een aantal van die wensen wilde organiseren. Oké Nu richt zich op alle wijkbewoners van Overvecht-Noord, en in het bijzonder op de ouderen en kwetsbaren in de buurt. De doelstelling is om *meer saamhorigheid te krijgen, naar elkaar om te kijken, voor elkaar te zorgen en samen leuke dingen te doen*. Daartoe organiseert Oké Nu, in de Huiskamer van de wijk bij Zorgcentrum Rosendaal, activiteiten zoals schilderen, etentjes en een wandelclub, waarmee ongeveer 100 mensen worden bereikt die regelmatig aan activiteiten deelnemen. Daarnaast leest Oké Nu voor aan kinderen op school.

Mensen met wensen of ideeën kunnen Oké Nu benaderen en zelf een activiteit gaan organiseren. Ook werkt Oké Nu soms samen met welzijnsorganisaties rondom bepaalde thema's, zoals de gezondheid van jongeren in de wijk. Financiering wordt per activiteit gezocht bij (commerciële) sponsors.

Oké Nu is niet geformaliseerd in bijvoorbeeld een stichting. Er zijn zes kartrekkers, een van hen richt zich met name op het zoeken van sponsoring en contacten met gemeente en andere organisaties. De andere kartrekkers zijn verantwoordelijk voor het draaien van activiteiten.

2.4.2 Sleutelpersonen

Wilma de Buck - Stichting Omzien naar Elkaar

Wilma de Buck is bestuurder van Stichting Omzien naar Elkaar, een organisatie die in 2012 is opgericht met als doel bewonersinitiatieven in de provincie Utrecht in de domeinen zorg, welzijn en wonen te stimuleren, ondersteunen, verbinden en versnellen in hun ontwikkeling. De activiteiten van Omzien zijn door ontwikkelingen in het veld veranderd, naast ondersteuning van initiatieven ook gericht op verduurzaming en verbetering van het samenspel. Naast bestuurder van Omzien is Wilma de Buck coördinator van Utrecht in Dialoog, een initiatief dat mensen in gesprek met elkaar brengt rond thema's die leven.

Kitty Hesen - ZorgSamenbuurt PJ3

Kitty Hesen is zowel initiatiefnemer als sleutelfiguur en is daarom een goed in staat om de perspectieven van actieve bewoners beter te begrijpen. Zij heeft een buurtkamer opgezet in haar eigen wijk en via stichting KilimanjaroWonen, die ze zelf mede heeft opgericht, werkt ze aan het opstarten van kleine, lokale burgerinitiatieven die het sociale kapitaal versterken in een buurt of dorp onder de vlag ZorgSamenbuurten. Inmiddels zijn er in 17 verschillende buurten zulke initiatieven gestart. De ervaringen zijn verwerkt in een inspiratieboekje dat bewoners voldoende handvatten biedt om in hun eigen buurt zelf te beginnen. Soms krijgt ze een telefoontje met een vraag of een mailtje van mensen die vertellen dat zij in hun buurt ook aan de slag zijn gegaan.

Thijs van Mierlo - LSA bewoners

Thijs van Mierlo is een sleutelfiguur die actieve bewoners vertegenwoordigt. Hij is de directeur van het Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners, een landelijk netwerk van bewonersorganisaties, buurthuizen in zelfbeheer, BewonersBedrijven en coöperaties. Het netwerk zet zich in voor belangenbehartiging en het uitwisselen van kennis en ervaring.

Birgit Oelkers – Wij zijn ABCD

Birgit Oelkers is, verbonden aan www.wijzijnabcd.nl, een platform dat is geïnitieerd door een groep community builders & developers die werken met ABCD (Asset Based Community Development). Ze organiseert jaarlijks met een clubje mensen een landelijk ABCD-event en de ABCD-Popeldag. Naast dat ze dagelijks bezig is met community building praktijken, trainingen geeft en betrokken is bij allerlei landelijke netwerken en ontwikkelingen op het gebied van community building, is zij ook initiatiefnemer van verschillende initiatieven in haar eigen gemeente en buurt, zoals een buurthuis in zelfbeheer.

3 Aspecten van duurzaamheid

In dit hoofdstuk worden de factoren beschreven die volgens initiatiefnemers of kartrekkers van een initiatief een rol spelen in de duurzaamheid van burgerinitiatieven. Deze factoren worden beschreven aan de hand van het ACTIE-instrument. Deze beschrijft de belangrijkste elementen van het succes van een burgerinitiatief en wat dit vraagt aan ondersteuning door professionals en ambtenaren.

De initiatieven die wij hebben gesproken, hebben alle negen al een geschiedenis van minstens enkele jaren achter de rug. Wat de verhalen in grote lijnen met elkaar delen, bespreken wij onder de kop *“Een thuis in de wijk”*. Na een aantal jaar hebben ze een herkenbare plaats veroverd in de samenleving, tussen de andere organisaties in de wijk, de stad of het dorp. Ze hebben een eigen identiteit opgebouwd, die de kartrekkers motiveert en het initiatief herkenbaar maakt voor buurt-, dorps- of stadsbewoners en andere organisaties in het lokale speelveld. Deze plaats wordt door een aantal initiatiefnemers aangeduid met verschillende huiselijke metaforen, zoals ‘wortelen’ of ‘verankeren’, en is soms terug te zien in de naamgeving, zoals bij Het Huis van Bartels, of Thuis in West. Het initiatief wordt een uitvalsbasis in de buurt, en het gezamenlijk dragen van het initiatief als kartrekkers of bestuur wordt wel vergeleken met een ‘huishouden’.

Dit komt ook naar voren in de manier waarop de initiatieven zelf duurzaamheid begrijpen. Opvallend daarbij is dat er vrij weinig wordt gerefereerd aan de duur dat de initiatieven bestaan. Het voortbestaan wordt nergens genoemd als doel op zich, maar altijd in relatie tot het doel waar het initiatief zich op richt. Veel meer wordt het gekoppeld aan ‘goed bezig zijn’ en het verankeren in de wijk. Zo zegt Zorg om het Dorp: *“Duurzaamheid is alles wat bijdraagt tot het toekomstige welzijn en behoud van de goede leefcultuur”* en Het Huis van Bartels zegt: *“Samenwerking maakt duurzaamheid, je moet jezelf niet als een eilandje zien”*.

Andere initiatieven gebruiken de term continuïteit wanneer we vragen naar duurzaamheid en noemen de rol van de bestuursleden of de kartrekkers als waarborgers daarvan. Zij opereren vaak wat meer op de achtergrond om te zorgen dat de bewoners kunnen blijven doen wat ze doen. Ze organiseren de locatie, financiën en onderhouden contacten met ambtenaren, financiers en mensen binnen en buiten de wijk om nieuwe activiteiten op te starten.

Dit alles draagt op verschillende manieren bij aan hun duurzaamheid en komt met name naar voren in de eerste aspecten van het ACTIE-model: animo, contacten en toerusting.

De levensverhalen lopen meer uiteen als het gaat om de manier waarop de initiatieven zichzelf zien in relatie tot de andere lokale spelers en hoe ze de relaties met de gemeente en andere organisaties tot nog toe hebben ervaren. In het tweede deel van het hoofdstuk, *“relatie met de omgeving”* bespreken we deze punten aan de hand van de andere aspecten van het ACTIE-model: inbedding en empathie. Sommige initiatieven hebben de ervaring dat ze enthousiast zijn omarmd, anderen hebben ook de ervaring dat ze worden gezien als een concurrent, overmoedig of lastig. Dit sluit aan bij bestaand onderzoek naar knelpunten.

De termen inbedding en empathie suggereren het beeld van een legpuzzel: er komt een nieuwe speler in het landschap die nog niet in de bestaande puzzel zat. Wanneer de puzzel eenmaal ‘gelegd’ is, zou alles op zijn plaats vallen en zouden de verhoudingen en verantwoordelijkheden helder zijn. Uit de interviews blijkt echter dat het door de tijd heen veel dynamischer is en blijft. Initiatieven kunnen steeds meer als een concurrent worden gezien naarmate ze een plek opbouwen, of worden voor het karretje gespannen van een andere organisatie. Het initiatief zelf probeert in de regel zoveel mogelijk trouw te blijven aan de opgebouwde identiteit binnen deze verhoudingen, maar dit leidt tot verschillende spanningen als het gaat om de duurzaamheid.

3.1 Een thuis in de wijk

3.1.1 Animo

In het ACTIE-model heeft animo betrekking op de motieven en passie van de mensen die zich inzetten voor het burgerinitiatief. Waar lopen zij warm voor? Denters et al. (2012) beschrijven drie typen motivatie van bewoners, die alle drie in verschillende mate naast elkaar aanwezig kunnen zijn. Ten eerste kan de motivatie sociaal van aard zijn, zoals samen met anderen iets ondernemen. Ten tweede kunnen deze doelgericht zijn, bijvoorbeeld willen bijdragen aan kwaliteit van de leefomgeving. Ten derde kunnen persoonlijke motieven een rol spelen, zoals iets nieuws leren of nieuwe contacten opdoen.

Van animo is bekend dat het belangrijk is voor het succes van een initiatief, maar het is niet bekend hoe animo zich verhoudt tot de duurzaamheid van een initiatief. Wordt animo meer of minder door de tijd heen? Verdwijnt bijvoorbeeld het enthousiasme uit het begin en zo ja, wat voor gevolgen heeft dat? Of verandert de aard van de motivatie van deelnemers en daarmee mogelijk ook de doelstellingen van een initiatief?

3.1.1.1 Animo en de identiteit van het initiatief

De initiatiefnemers en experts benadrukken dat het doelgerichte animo belangrijk is in de duurzaamheid van burgerinitiatieven. Burgerinitiatieven zouden starten met een bepaald doel en blijven omwille van deze doelstelling gedreven om door te gaan.

“Of er een einde aan komt, daar staan we nog geeneens bij stil. We zien het wel. Zolang wij mensen kunnen plezier en blij maken en onderhouden of mee laten doen, dan zijn we blij.” (Oké Nu)

Ongeacht het type doelstelling zijn initiatiefnemers en experts het er unaniem over eens dat het vrijwillige karakter van initiatieven bepalend is voor het bestaansrecht ervan. Wanneer de betrokken bewoners er zelf niet meer warm voor zouden lopen, is het beter als initiatieven ermee ophouden. Zo benadrukt Kitty Heslen van ZorgSamenbuurt PJ3: *“Zolang wij er belang bij hebben, blijft het bestaan, zo werkt het. Je moet er niet aan trekken en sleuren.”*

In de levensverhalen van de initiatieven die wij hebben gesproken, was er echter geen sprake van periodes waarin het animo afnam. We hebben wel aanwijzingen gevonden dat de rol van animo verandert wanneer initiatieven verduurzamen. In het begin lijkt het animo leidend in het proces van identiteitsvorming: de initiatiefnemers tasten af waar ze samen voor willen gaan en of ze het samen leuk genoeg hebben om door te gaan. We hoorden van enkele initiatieven dat er in de opstartfase van het initiatief een aantal mensen afhaakten of naderhand zijn aangesloten.

Na verloop van tijd lijkt een vaste groep te ontstaan, waarin de kartrekkers samen op één lijn zitten over wat het initiatief zou moeten zijn. In deze fase wordt alles uitgevonden: hoe gaan we met elkaar om, wat gaan we doen, wie heeft welke taken en verantwoordelijkheid? Wanneer dit eenmaal is gebeurd, blijft de groep vaak voor een langere tijd uit dezelfde samenstelling van kartrekkers bestaan en verandert de doelstelling niet meer. Het animo is in het begin dus belangrijk in het proces van groepsvorming bij de kartrekkers en identiteitsvorming van het initiatief.

Wanneer het initiatief eenmaal iets heeft opgebouwd, wordt de 'identiteit' van het initiatief zelf een belangrijke bron van motivatie. Het initiatief heeft dan inmiddels een eigen geschiedenis, bepaalde succesverhalen en een duidelijke bijdrage aan de wijk, de stad of het dorp waar alle betrokken mensen trots op zijn. De meeste kartrekkers dragen met trots het verhaal van het initiatief, en wat ze bereikt hebben, uit. In de beginfase is animo dus belangrijk om iets op te bouwen. Wanneer het initiatief duurzamer wordt, wordt animo een stabiele factor die nauw met de identiteit van het initiatief samenhangt.

3.1.1.2 Loop jezelf niet voorbij

Alle respondenten herkennen de centrale rol van animo. Sommige respondenten hebben daar wel een paar kanttekeningen bij geplaatst met het oog op de duurzame inzet van de betrokkenen in het initiatief.

De eerste kanttekening is het thema van verantwoordelijkheid. Wanneer initiatieven langer bestaan en iets hebben opgebouwd waar buurtbewoners gebruik van maken, volgt daar een bepaalde verantwoordelijkheid uit. We hebben bij meerdere initiatiefnemers de indruk gekregen dat de druk op het werk af en toe zwaar weegt. Inspiratie Inc. benadrukt daarom dat je vanaf het begin af aan bewust bezig moet zijn met opvolging, zodat je taken kunt overdragen als het teveel wordt. We zien echter bij toerusting (3.1.3.) dat dat voor veel initiatieven een lastig thema is.

Een ander initiatief, Leefbaarheidsgroep Gemonde, benadrukt dat je je doelen voor de activiteiten van het initiatief niet te groot moet stellen. De initiatiefnemer beschrijft dat Leefbaarheidsgroep Gemonde dit in het begin van hun bestaan had gedaan.

Na verloop van tijd merkten de kartrekkers dat ze daardoor vooral frustraties hadden en zichzelf voorbijliepen. Volgens hem dragen bescheiden doelstellingen voor de activiteiten bij aan de duurzaamheid van een initiatief: wanneer kleine doelen worden behaald, geeft dit energie om verder te gaan en weer een nieuwe activiteit op te zetten.

Tot slot benadrukken Naoberzorgpunt Roggel en Stichting Samen Verder dat je als initiatief een bepaalde verantwoordelijkheid hebt naar de mensen die de doelstelling uitvoeren.

Naoberzorgpunt Roggel ziet dit vooral als een kwestie van het bewaken van grenzen:

“Je moet je voorstellen, dat heb ik wel geleerd, de vrijwilligers die naar de gasten toegaan, die gaan allemaal vanuit die drive dat zij iets voor een ander willen doen. Waarmee ze per definitie over hun eigen grenzen heen gaan. Daarom koppelen we af en toe onze vrijwilligers aan een maatje die hen kan helpen hun grenzen te bewaken.”
(Naoberzorgpunt Roggel)

Stichting Samen Verder is kritisch over de centrale rol van het doelgerichte animo. Mogelijk hangt dit samen met de lange geschiedenis van de stichting: zij bestaan immers bijna 40 jaar. Volgens de stichting willen mensen graag iets voor een ander doen, maar ze moeten er zelf ook iets uit halen. Als je dit uit het oog verliest, kunnen mensen opbranden. Je moet daarom als bestuur of kartrekkers ook oog hebben voor andere motiverende aspecten, bijvoorbeeld het opdoen van leuke contacten of het ontwikkelen van nieuwe vaardigheden. Dit sluit aan bij de andere motivaties die Denters et al (2012) noemen: de sociale en persoonlijke motieven. Is het gezellig om bij het initiatief betrokken te zijn en haal je er zelf ook iets uit, bijvoorbeeld nieuwe contacten of nieuwe vaardigheden?

3.1.1.3 Conclusie

Uit de interviews blijkt dat animo de spil vormt van initiatieven. De enorme motivatie, die doorklinkt in de citaten, is belangrijk als basis voor duurzaamheid. Die motivatie is continu aanwezig en kan door de tijd heen verschillende rollen spelen. In het begin is animo belangrijk voor de groepsvorming van de kartrekkers die zich samen voor langere tijd zullen gaan inspannen en voor het bepalen van de koers van het initiatief. Wanneer een initiatief eenmaal is gevestigd, wordt de identiteit van het initiatief zelf een belangrijke bron van motivatie.

Het lijkt erop dat initiatieven worden gedragen door een groep mensen die het goed met elkaar kan vinden en op één lijn zit met elkaar. Het is interessant verder te verkennen hoe die groepsvorming doorwerkt op het betrekken van nieuwe mensen, of mensen met andere motieven, om zich tussen de kartrekkers van het eerste uur te mengen. Het is de vraag hoe dit zich ontwikkelt wanneer initiatieven verduurzamen.

Een ander thema dat verder kan worden uitgediept in relatie tot duurzaamheid is de kanttekening dat kartrekkers en vrijwilligers zichzelf niet moeten voorbijlopen. Er zijn hier enkele opmerkingen over gemaakt, maar dit thema hangt waarschijnlijk sterk samen met de manier waarop het initiatief is opgezet en het type doelstelling. Activiteiten gericht op ontmoeting zijn waarschijnlijk makkelijker af te bakenen dan activiteiten die zich richten op zorgvragen van bewoners in een kwetsbare positie.

3.1.2 Contacten

Het aspect contacten in het ACTIE-model heeft betrekking op de relaties van het initiatief. Het gaat zowel om de betrekkingen tussen initiatiefnemers zelf als de contacten met andere mensen en organisaties in de wijk.

Het ACTIE-model maakt duidelijk dat een goede verstandhouding tussen de initiatiefnemers en goede contacten in de wijk belangrijk zijn voor het functioneren van een burgerinitiatief. In de levensverhalen van de initiatieven hangen de succesfactoren en knelpunten op dit punt nauw samen met het informele karakter van initiatieven. Dit maakt dat verhoudingen niet altijd helder zijn gedefinieerd en een heldere taak- en rolverdeling evenals vanzelfsprekend gezag kunnen ontbreken (Hurenkamp et al 2006; Tonkens en Verhoeven, 2012). Onderzoek laat zien dat hierdoor gemakkelijk spanningen over de verdeling van taken en de inzet van ieders middelen en tijd kunnen ontstaan (Van Bochove et al., 2014; Linders & Feringa, 2014). De vraag is of hier een tijdsverloop in bestaat: worden de verhoudingen duidelijker na verloop van tijd? Of leidt de langere levensduur van een initiatief juist tot nieuwe spanningen?

3.1.2.1 Het informele karakter van de organisatie

Zowel de initiatiefnemers als experts benadrukken het informele karakter van het aansturen of dragen van een burgerinitiatief. Vaak wordt er wel een bestuur gevormd, maar dit bestuur moet zichzelf bescheiden opstellen en zichzelf niet zien als formele bestuurders. Eén van de initiatiefnemers laat zich hier heel kritisch over uit:

“Een van de eerste dingen die er gebeurde [bij de oprichting van dit initiatief], was dat er een stichting werd opgericht. Daar gingen de ‘notabelen’ als bestuurders op de stoeltjes zitten. Ik zei toen heel duidelijk: ‘Ik wil niet in het bestuur. Ik ben een burger en ik wil in die rol heel zuiver blijven. En dan ga ik niet de boel aansturen alsof ik bij een bestuur zou horen.’ Deze eerste stichting is dan ook na korte tijd opgeheven, pas 2 jaar later (2013) is de huidige vereniging opgericht.” (Naoberzorgpunt Roggel)

Dit informele karakter leidt tot enkele factoren die van invloed zijn op de duurzaamheid van burgerinitiatieven. In de startfase van een burgerinitiatief komt ruzie vaak voor. De respondenten gaven aan dat veel initiatieven dan ook stranden vanwege ruzie.

“Het begon niet lekker en er waren allerlei intriges en veel discussies over niks. [...] Dus dat was in die periode moeizaam. Veel vergaderen en weinig resultaat, dat gebeurde er. [...] We hebben gezegd van je moet nu een keuze maken, ga je door of stop je. Daardoor vielen er gelukkig een paar af, een paar stoorzenders met name. [...] Toen zijn we bij iemand thuis gaan vergaderen en dat veranderde al meteen de sfeer, dan heb je minder afstand tot elkaar.” (Leefbaarheidsgroep Gemonde)

“En toen dacht ik: oké, ik kan heel lang boos blijven, maar niemand in [dorp] schiet er mee op. En niemand in [dorp] weet wat er gebeurd is. [...] We hebben nu een hele open en platte organisatie, waar het bestuur een van ons is. [...] Als je het hebt over een succesfactor, dan moet je over je eigen schaduw heen kunnen stappen en zeggen wat is in het belang van het dorp.” (Naoberzorgpunt Roggel)

De expert van Wij zijn ABCD beschrijft dat dit iets is dat alle initiatieven voor zichzelf moeten leren:

“Hoe houden we het goed met elkaar. Dat hebben we ook nooit geleerd, dat is ook een ding van duurzaamheid hè [...] hoe ga je om met ruzies, hoe spreek je dingen uit, hoe weeg je het standpunt van de minderheid mee als wijsheid en zo.” (Birgit Oelkers, Wij zijn ABCD)

In dit verband is het veelzeggend dat initiatiefnemers huiselijke metaforen gebruiken om aan te geven hoe het is om samen een initiatief te dragen. Dit geeft aan dat het initiatief een deel van hun identiteit geworden is en hoe zij zich er mee verbonden voelen. Initiatiefnemers beschrijven het initiatief als een huis of thuis in de wijk en dit komt, zoals eerder genoemd, soms terug in de naam van initiatieven: ‘Het Huis van Bartels’ en ‘Thuis in West’.

Leefbaarheidsgroep Gemonde maakt de vergelijking met een huwelijk. Als je eenmaal de eerste fase hebt gehad, wordt het makkelijker om samen door te gaan.

“Het is als een huwelijk, als je eenmaal die moeilijke periode [in het begin] door bent, dan blijf je makkelijker bij elkaar [...] je weet hoe de hazen lopen, in welk tempo we dingen moeten doen en er is een redelijk evenwicht en balans.” (Leefbaarheidsgroep Gemonde)

De nadruk op het informele en egalitaire karakter van initiatieven maakt dus dat het niet alleen lastig is om de verhoudingen en gezagsverhoudingen in het begin te bepalen, maar ook om deze te veranderen wanneer deze eenmaal zijn uitgekristalliseerd.

Klassiek rondom de Klas beschrijft het als een huishouden, maar beschrijft daarmee een ander aspect van duurzaamheid dan de spanningen en ruzies van de startfase. De informele verhoudingen zijn niet geformaliseerd in bijvoorbeeld een functieomschrijving. Dit maakt het moeilijk om iemand te vervangen wanneer een kartrekker zou wegvallen:

“[als iemand uitvalt] natuurlijk gaan we dan op zoek naar iemand anders, maar dat hebben we niet ingecalculleerd. Dat is het nooit als mensen uitvallen. Het is gewoon een soort huishouden, en dus veel invloedrijker dan in een organisatie waar veel geld in omgaat en mensen betaald worden. Dit is onbetaalbaar.” (Klassiek rondom de Klas)

Bij een aantal initiatieven zien we terug dat het lastig is als kartrekkers door andere personen worden vervangen. Eén van de initiatieven die wij hebben gesproken, beschreef bijvoorbeeld hoe het een heikel punt was geweest om de positie van één van de oorspronkelijke kartrekkers ter discussie te stellen. Deze kartrekker had immers het initiatief opgebouwd en een gezicht gegeven, maar na verloop van tijd gingen andere betrokkenen morren dat deze persoon moeite had met het uit handen geven van dingen en met het betrekken van anderen in het bepalen van de koers van het initiatief. Wij hebben aanwijzingen gevonden dat het niet zozeer een kwestie is van de karaktereigenschappen van de kartrekker, maar inherent zou kunnen zijn aan de harmonie die wordt bewaakt wanneer er eenmaal gezagsverhoudingen en taakverdelingen zijn ontstaan. Praten over opvolgers staat mogelijk haaks op de verbondenheid en identificatie van de kartrekkers met de organisatie.

Ook staat het haaks op het egalitaire en informele karakter, de verdeling van taken en de gezagsverhoudingen moeten dan immers expliciet worden gemaakt:

“Die rol [als voorzitter] moet je gegund worden. En als initiatiefnemer wil men jou die rol wel gunnen, maar het is niet zo gemakkelijk om die over te laten nemen. Ik ga verhuizen, dus ik ben nu bezig met iemand die mij kan opvolgen. Dat weten de vrijwilligers ook allemaal. [...] Ik heb nu zelf iemand benaderd waarvan ik dacht: ‘Volgens mij kun jij dat’. In eerste instantie kwam daar ook wel verzet tegen ‘waarom zij? Doet ze wel genoeg?’ In tweede instantie gingen vrijwilligers unaniem akkoord. Ik denk dat het goed was dat ik een voorstel heb gedaan en dat er ruimte was om tegen te zijn. (Kitty Hesens, ZorgSamenbuurt PJ3)

Ook als het gaat om verschillen in kwaliteiten en eigenschappen lijkt het lastig om de uitgekristalliseerde verhoudingen aan te passen. Sommige kartrekkers lijken zich al te bewust van de lastige kanten van hun positie en willen anderen daar niet te veel mee belasten. Naarmate zij langer in deze positie blijven, wordt het mogelijk steeds lastiger om hun taken te delegeren, omdat zij immers jarenlange ervaring opbouwen die de anderen nog niet hebben.

“Ik heb gezegd, ik ben een beetje een koploper. Ik zit op het moment waarop je weet dat je als eerste met je hoofd door de muur moet. Dat doet pijn, ik wil niet dat andere mensen zich daaraan stoten en daar vermoeid van raken.” (Inspiratie Inc.)

*“We willen die anderen daar niet mee belasten. Het is echt heel erg veel werk.”
(Het Huis van Bartels)*

We zien dus dat het informele karakter van het bestuur samenhangt met enkele factoren die belemmerend kunnen zijn voor de duurzaamheid.

Vijf initiatieven hebben de keuze gemaakt om het wisselen van het bestuur vast te leggen. Zij werken met een meer geformaliseerd bestuur, waarin bestuursleden kunnen worden vervangen door geschikte kandidaten. Dit is het geval bij de oudste initiatieven die wij hebben gesproken: Stichting Samen Verder, Zorg om het Dorp en Leefbaarheidsgroep Gemonde en bij de initiatieven die vanaf het begin af aan het initiatief hebben uitgebouwd met het oog op de duurzaamheid ervan: Thuis in West en Klassiek rondom de Klas. Klassiek rondom de Klas staat binnenkort op het punt dat het eerste bestuur door nieuwe leden moet worden vervangen. De vraag is in hoeverre zij, én de andere vijf initiatieven die op dit moment worden gedragen door de mensen die het initiatief zijn gestart, in staat zullen zijn om hun eigen initiatiefnemers te overleven. Mogelijk is dit een veel bepalender aspect als het gaat om de duurzaamheid van initiatieven dan hun levensduur in jaren.

3.1.2.2 Verankering in dorp of wijk

Initiatiefnemers benoemen allemaal het belang van goede contacten voor het succes van een initiatief. De burgerinitiatieven die wij hebben gesproken, geven aan dat zij door de jaren heen goede contacten hebben opgebouwd in de wijk met de bewoners en met andere organisaties en instellingen in de buurt. Naast de verbinding met de wijkbewoners wordt de samenwerking met scholen, bedrijven (bijvoorbeeld de bloemenwinkel, de supermarkt en koffietentjes) en zzp'ers (bijvoorbeeld een vormgever, journalist of fotograaf) in de wijk genoemd.

“Wij werken samen met diverse andere partners in de wijk. Ik ga bijvoorbeeld vanavond naar een organisatie die een nieuwjaarsreceptie geeft. Even nieuwjaar wensen en een praatje maken, zeg maar. Zo heb ik heel veel mensen leren kennen. We weten van elkaar wat we doen, kunnen mensen doorverwijzen, mensen verwijzen anderen naar ons door. Ook de samenwerking met professionals die naar ons doorverwijzen. De wijkagent. Omdat we zo op de kaart staan, weet iedereen ons ook te vinden.” (Thuis in West)

Wanneer we vragen naar duurzaamheid, gaat het in de ogen van respondenten om méér dan het opbouwen van contacten. Het gaat om verankering in de wijk. Een duurzaam initiatief is niet alleen een initiatief dat erin slaagt om langer te blijven bestaan, maar een initiatief dat is ‘geworteld’ in het dorp of de wijk en daar niet meer weg te denken is. Dit doen initiatieven naar eigen zeggen onder andere door zoveel mogelijk verschillende lokale contacten op te bouwen, door voortdurend te blijven afstemmen op wensen of behoeftes van de bewoners van de wijk en door mensen te benaderen vanuit hun kwaliteiten.

“We geven een concert op het Javaplein, dat is een openluchtconcert. Dat is in samenwerking met de CoffeeCompany, de OBA [bibliotheek] en de bloemenwinkel. Dat zorgt voor verankering in de buurt. En je hebt verankering met kwaliteit, dus dat het kwalitatief ook goed blijft, door de samenwerking met de klassieke musici in de stad en met het leerorkest. [...] En je hebt de verankering met scholen in de buurt, want als er geen scholen bij betrokken zijn, als die niet enthousiast zijn, dan krijg je geen kinderen. We gaan naar andere scholen, we gaan naar andere plekken. We blijven kijken naar het doel wat we beogen, of we dat behalen.” (Klassiek rondom de Klas)

“We hebben 40 projecten die wel zelfstandig werken. De een heeft daar de financiën ondergebracht, omdat het gewoon te duur is voor een kleine groep om een eigen bankrekening te hebben en de ander brengt hier bijvoorbeeld een fototentoonstelling onder, om die veilig te stellen, zonder dat wij als bestuur er iets mee moeten. [...] Als bestuur heb je altijd contact met alle lijntjes. Kijk, als je ze niet blijft stimuleren en complimenteren is de binding weg, dus we hebben een verbindende rol.” (Zorg om het Dorp)

Initiatiefnemers en experts contrasteren dit type duurzaamheid met initiatieven die lang bestaan zonder goede aansluiting op de rest van de wijk.

“Als je er geen netwerk omheen hebt, kun je nog zoveel activiteiten draaien. Dan komen er misschien twintig mensen naar het Inloopcafé en dat is het dan. En dan gaan vrijwilligers lekker koffie schenken en dat kan nog jaren doorgaan. Je zult echt aan de slag moeten met het bouwen van een netwerkorganisatie in de brede zin van het woord.” (Naoberzorgpunt Roggel)

De verankering zorgt er ook voor dat het initiatief niet meer weg te denken is in de ogen van de initiatiefnemers en hun contacten. Dit maakt, net als bij animo, dat er niet zomaar meer sprake kan zijn van stoppen.

“De DaVinci-school in Amersfoort heeft een microkredietproject opgezet. Dat doen ze elk jaar. Dit jaar hebben ze de opbrengsten beschikbaar gesteld aan Het Huis van Bartels. De leerlingen moesten van school een heel businessplan maken en daarmee naar de bank en naar de directeur voor de goedkeuring en dan krijgen ze misschien € 300. Dan konden ze daarvan activiteiten opzetten, zoals koekjes bakken en auto's wassen en daarmee behaalden ze een winst van € 1.162. Dat hebben ze ons cadeau gedaan anderhalve maand geleden. Dat was op het moment [dat we dreigden te stoppen] en toen dacht ik van: ze hebben al die moeite gedaan en straks hebben we geen locatie, kunnen we niet verder en hebben de kinderen het voor niks gedaan.”
(Het Huis van Bartels)

Er is echter wel een spanning tussen de identiteit die een initiatief gaandeweg opbouwt en de diversiteit in contacten. Naarmate een burgerinitiatief meer een 'thuis' wordt voor betrokken buurtbewoners, kan dit 'thuis' ook bedreigd worden door sommige burgers in een kwetsbare positie, omdat dit de informele, gezellige omgang onder druk zet of simpelweg te veel van de betrokken bewoners vraagt:

“Als ik hier met een haveloze dakloze aan tafel koffie zit te drinken en het publiek uit de wijk komt er ook bij zitten, dan kan het zijn dat die mensen zich toch niet helemaal thuis voelen bij ons. Dat het wederzijds gewoon niet klikt en dat we dan onze eigen doelgroep gaan verliezen. Dus daarom is het beter dat wij ze doorverwijzen naar een gespecialiseerde instelling, die hier echt maar een paar honderd meter vandaan zit in dezelfde wijk en die alles voor een dakloze kan doen wat hij maar nodig heeft.”
(Thuis in West)

“Een vrouw die echt helemaal van het pad af was, kwam in het huisje, helemaal in het begin. Een andere kartrekker en ik zeiden: “ze woont hier in de buurt en moet gewoon mee kunnen doen”, maar ze was er ook heel vaak niet en op een gegeven moment had ik vijf vrijwilligers voor de deur staan die zeiden: ‘Als zij er is, stoppen wij. Ze is agressief’. Ze waren er bang voor, ze deden de deur op slot en dan stond zij er te rammen. Toen hebben de andere kartrekker en ik de GGZ gebeld: ‘We hebben een vrouw in de buurt, een klant van jullie, we hebben wel twee of drie mensen die bij haar op bezoek willen of willen wandelen, maar ze kan niet naar het huisje, dan gaat het project kapot.’ En toen zei de GGZ: ‘Je moet echt grenzen duidelijk stellen.’ Toen ben ik naar haar toe gegaan en heb gezegd: ‘Je mag niet meer naar het huisje’ en toen wilde ze ook geen andere hulp. Daar is de grens dus, echt afwijkend gedrag levert heel veel spanning op.”
(Kitty Heslen, ZorgSamenbuur PJ3t)

Uit deze citaten kunnen we aflezen dat de wens om inclusief te zijn soms ook teveel kan vragen van de (deelnemers aan) de initiatieven. Diversiteit in de contacten in de buurt kan daarom zowel een succesfactor als een knelpunt zijn.

3.1.2.3 Conclusie

Contacten zijn en blijven belangrijk. Als het gaat om duurzaamheid van burgerinitiatieven, komen twee belangrijke thema's naar voren. De eerste is het informele karakter van het initiatief, in het bijzonder het dragen of besturen ervan. In de beginfase zijn er vaak ruzies, omdat dan de verhoudingen nog niet helder zijn, zoals bekend is uit eerder onderzoek. Mogelijk is dit ook een punt waar initiatieven op stranden.

Wanneer initiatieven eenmaal langer bestaan, hebben de initiatiefnemers uitgevonden hoe ze met elkaar om willen gaan en hoe ze op elkaar af kunnen stemmen. Ze beschrijven het samen dragen van een initiatief soms in huiselijke termen, wat hun verbondenheid en identificatie met het initiatief uitdrukt.

Deze verbondenheid kan zowel een bevorderende als belemmerende factor zijn. Burgerinitiatieven draaien goed, zolang de kartrekkers betrokken blijven, maar de opvolging van kartrekkers blijkt een cruciale fase in de levensloop van een initiatief. Voor vervolgonderzoek is het daarom interessant om te kijken wanneer initiatieven van bestuur of kartrekkers wisselen en het initiatief door anderen gedragen gaat worden. We hebben aanwijzingen dat de wisseling van bestuur een bepalende factor zou kunnen zijn voor de duurzaamheid van een burgerinitiatief.

Het andere thema is de plek in het dorp of in de wijk. Voor de duurzaamheid gaat het niet alleen om het opbouwen en onderhouden van een divers netwerk aan contacten, maar ook om het wortelen en verankeren in de wijk. Dit maakt dat initiatieven hun doelstelling beter kunnen uitvoeren en beter kunnen aansluiten bij de behoeften van de bewoners. De contacten drukken uit dat het initiatief zichzelf onmisbaar heeft gemaakt en daarom werkelijk duurzaam is.

In deze worteling is een spanning tussen de wens om er te zijn voor iedereen in de lokale omgeving en de draagkracht van een initiatief. We hebben aanwijzingen gevonden dat diversiteit in contacten als waardevol wordt gezien en mogelijk cruciaal is in het 'wortelen' in de wijk, maar ook ervaringen gehoord waarbij initiatieven geconfronteerd worden met problematiek waar zij niet op gerekend hadden, bijvoorbeeld met buurtbewoners die te zware problemen hebben of zich te afwijkend gedragen. Voor verder onderzoek is het belangrijk om dit uit te diepen. Wanneer levert diversiteit een bijdrage aan de duurzaamheid van een initiatief en wanneer gaat het knellen?

3.1.3 Toerusting

Toerusting gaat over de tijd, middelen en vaardigheden waar initiatieven en/of kartrekkers over beschikken. Uit eerder onderzoek komt naar voren dat financiën, een eigen locatie en de vaardigheden en bagage van de kartrekkers belangrijke aspecten zijn van de toerusting van een burgerinitiatief (Igalla & Meerkerk, 2015). Hoe burgerinitiatieven deze middelen verwerven, hangt enerzijds samen met hun vaardigheden om bijvoorbeeld fondsen aan te schrijven of een locatie te exploiteren, anderzijds hangen ze samen met de bereidheid van bijvoorbeeld gemeenten, fondsen of andere lokale partijen om deze middelen ter beschikking te stellen.

De vraag is hoe de toerusting zich ontwikkelt door de tijd heen en wat dit zegt over duurzaamheid van initiatieven. Vraagt de toerusting vooral aandacht in de beginfase of blijft het een aandachtspunt?

3.1.3.1 *Het belang van een locatie*

Van de negen initiatieven die wij hebben gesproken, hebben er acht een eigen locatie weten te verwerven. De uitzondering vormt Leefbaarheidsgroep Gemonde: zij vergaderen bij mensen thuis en organiseren van daaruit kleinschalige activiteiten. De burgerinitiatieven die een vaste locatie hebben, benoemen dit als een belangrijke factor voor hun duurzaamheid. Het draagt bij aan de eerdergenoemde verankering in de wijk. Het initiatief is herkenbaar in de omgeving, bewoners kunnen makkelijk binnenlopen, het maakt het makkelijker activiteiten te ontwikkelen en je wordt serieuzer genomen. Tot slot geeft een eigen locatie ook houvast voor de eigen initiatiefnemers en vrijwilligers, een eigen locatie kan een vertrouwde en gezellige uitvalsbasis worden. Ook de symbolische werking wordt genoemd:

“Als je een gebouw hebt, dan besta je ook echt.” (Thijs van Mierlo, LSA).

“Nu we weer een eigen locatie hebben, merk je meteen dat de sfeer gezelliger is, dat ouders zich weer welkom voelen. Dat er meer theegedronken wordt met elkaar. Dus dat waar het initiatief voor bedoeld was, dat dat weer veel beter tot zijn recht komt.” (Klassiek rondom de Klas)

Wij zien echter dat burgerinitiatieven vaak een tijdelijke locatie hebben en dat zij daardoor ook in onzekerheid verkeren over hun toekomst. Zo maken ze vaak gebruik van braakliggende grond of gebouwen die tijdelijk leeg staan, zoals maatschappelijk vastgoed, via lokale ondernemers, de woningcorporatie en/of de gemeente. Dat is prettig, omdat daarmee de kosten laag zijn, of zelfs niet in rekening gebracht worden. Het merendeel van de burgerinitiatieven die wij gesproken hebben, hebben ondersteuning bij de huur van de locatie nodig. Om zelf de exploitatie van een pand rond te krijgen, vraagt erg veel van bewoners. De burgerinitiatieven zien de tijdelijkheid als een grote belemmering voor hun duurzaamheid: liever hebben ze zekerheid, want zonder locatie is het misschien afgelopen met ze.

In de ogen van initiatiefnemers en experts onderschatten sommige gemeenten hoe belangrijk een vaste locatie is voor een burgerinitiatief. Oké Nu maakt op dit moment bijvoorbeeld gebruik van een ruimte in een welzijnscentrum, waar de welzijnsorganisatie voor wordt gesubsidieerd door de gemeente. Dit gebouw zal binnen nu en twee jaar worden gesloopt. De gemeente heeft aangegeven dat er een nieuwe ruimte zal worden gezocht, maar heeft nog geen garanties gegeven of toezeggingen gedaan over een nieuwe locatie. Zolang deze toezeggingen er niet zijn, ervaart de initiatiefnemer de toekomst als erg onzeker.

Waar bij Oké Nu de gemeente wel bereid lijkt om een ruimte te verzorgen, maar onderschat hoe zwaar de onzekerheid weegt voor Oké Nu, is Het Huis van Bartels kritisch op de opstelling van de gemeente. Het Huis van Bartels verbleef 'om niet' in een mooi pand met veel buitenruimte op een voormalig terrein waar drie tuincentra gevestigd waren. De afspraak was dat ze hier konden blijven totdat er gebouwd zou gaan worden. Ze proberen al maanden met de gemeente in gesprek te gaan om hun stek te behouden.

“Op een gegeven moment gaat zo’n burgerinitiatief echt met de wortels in de grond en wordt het een voorziening in de wijk of voor de stad die niet meer weg te denken is. In dat geval hebben ze toch het nakijken omdat ze [de gemeente] blijven vasthouden aan die tijdelijkheid. Er is geen mogelijkheid om in te passen in de toekomstige plannen. Wij hebben het ook aangekaart bij de gemeente, een jaar geleden al, toen ze met de herziening van de bestemmingsplannen bezig waren: wat zijn de mogelijkheden en voorwaarden om Het Huis van Bartels met het erf in te passen in de nieuwe plannen? Want het heeft eigenlijk alleen maar voordelen. Het kost wat woningen, maar woningen die er nu nog niet zijn. Die elf woningen waar het om gaat, zou je ook op die torenflat als extra etage kunnen zetten, maar die dialoog wilden ze niet aangaan.”
(Het Huis van Bartels)

De redenering die Het Huis van Bartels volgt, namelijk dat zij in de afgelopen jaren op die plek iets moois hebben opgebouwd dat door het verliezen van de locatie in gevaar komt, horen we ook terug bij Birgit Oelkers van Wij zijn ABCD. Zij stelt dat gemeenten tijdelijke of leegstaande gebouwen ter beschikking stellen, maar het initiatief laten vertrekken zodra er een andere bestemming voor het gebouw komt of zodra er nieuwe huizen of kantoren kunnen worden gebouwd op dezelfde grond.

“En dat is zo’n wrede manier om goede initiatieven de nek om te draaien, niet alleen de initiatieven, maar ook verbanden die zijn ontstaan. Alles wat er dan nog achter zit, dat draai je dan in één keer de nek om.” (Birgit Oelkers, Wij zijn ABCD)

Het Huis van Bartels heeft ondertussen onderdak gevonden bij een school in de wijk. Ze kan daar een deel van de activiteiten uitvoeren, voor de andere activiteiten wordt nog naar een oplossing gezocht.

3.1.3.2 Financiën

De initiatieven die wij gesproken hebben, laten een diversiteit zien aan hoe zij hun financiën voor elkaar krijgen. Sommige werken met een veelheid aan (soms kleine) bedragen. Zo zien we bij Klassiek rondom de Klas in het jaarverslag 2016 dat financiering en steun in natura van meer dan 40 instellingen en/of personen is gekomen. En Het Huis van Bartels kreeg, zoals eerder vermeld, de vorige locatie om niet en werkt daarnaast met een veelheid aan fondsen, financiers en donateurs:

“We hebben bijvoorbeeld met Kern met Pit € 1.000 gewonnen en met Pluk van de Petteflet € 150 en met NLdoet krijg je gewoon € 400 om dingen te doen, met Burendag krijg je € 400, dat zijn allemaal die Oranje Fondsprojecten, dus daar deden we het mee en konden we leuke dingen mee doen.” (Het Huis van Bartels)

Andere initiatieven weten ook flink wat bijdragen uit fondsen, subsidies, en donaties bij elkaar te krijgen. Vaak gaat het ook om bijdragen in natura. Supermarkten in de buurt worden aangesproken om pakken koffie en koekjes te doneren, soms zijn er afspraken dat onverkoopbare items uit een container mogen worden gebruikt en bedrijven schenken afgeschreven computers. Zorg om het Dorp heeft zichzelf georganiseerd als een coöperatie: de leden betalen een klein bedrag aan contributie. Daarnaast vragen de 40 projecten onder hun paraplu financiering voor hun activiteiten aan.

In relatie tot de duurzaamheid van burgerinitiatieven zien wij dat er een spanningsveld ontstaat waar initiatieven verschillende keuzes in maken. Sommige initiatieven kiezen voor afhankelijkheid van een enkele hoofdbron, bijvoorbeeld de gemeente. Dat maakt hen echter kwetsbaar: wanneer de gemeente met de subsidie zou stoppen, houdt ook het initiatief op. Een ander probleem bij financiering door de gemeente is volgens sommige initiatiefnemers het verlies van autonomie. Een initiatief dat wij spraken gaf aan het gevoel te hebben dat zij niet altijd vrijelijk hun mening kunnen geven, uit angst de subsidie kwijt te raken. Enkele andere initiatieven gaven aan bewust nooit van de gemeente afhankelijk te willen zijn om hun autonomie te behouden.

De Stichting Samen Verder, die al 40 jaar bestaat, kiest er bijvoorbeeld voor om geen subsidie te ontvangen. Zij hebben eigen inkomsten verworven door de inzet van vele vrijwilligers met het ophalen van oud papier (toen dit nog iets opleverde) en later met een kringloopwinkel. Het enige dat zij ontvangen hebben van buiten is de locatie voor de kringloopwinkel zelf, dit betreft een voormalig schoolgebouw in het midden van de stad.

“Want in die tijd was het al van ... wie betaalt, bepaalt. Of je wordt er afhankelijk van, of die bepaalt de voorwaarden. Men wilde gewoon geheel zelfstandig, los van enige politiek, of kerkelijke stroming, dus dat is wel heel bijzonder.” (Stichting Samen Verder)

Andere initiatieven werken met een veelheid aan bronnen en geven hiervan soms aan dat ze bewust de afhankelijkheid zoveel mogelijk proberen te spreiden om hun risico te verkleinen. Hiervan wordt gezegd dat het wel veel vraagt van de kartrekkers om voortdurend met de fondsenwerving bezig te zijn. Bovendien geldt ook hier dat het geen zekerheid of houvast biedt voor de toekomst. Sommige initiatieven geven aan dat ze liever een vastere subsidie hebben dan jaar na jaar het geld bij elkaar te sprokkelen. Dat kost energie, die anders aan het uitvoeren van activiteiten kan worden besteed.

“Het werven van middelen, schrijven van projectvoorstellen en je verantwoorden tegenover ambtenaren en fondsen geeft geen energie. Mensen doen het voor iets anders, voor de contacten, een stukje zingeving, om langer thuis te kunnen blijven wonen, het goed met elkaar te hebben, elkaar te ontmoeten etc. Het besturen, het beleid is een andere tak van sport, waar niet iedereen op zit te wachten.”
(Wilma de Buck, Omzien naar Elkaar)

3.1.3.3 Conclusie

In lijn met het ACTIE-model komt naar voren dat een aantal ingrediënten tot de noodzakelijke toerusting van een burgerinitiatief horen: financiën en een locatie. Het blijkt dat burgerinitiatieven het lastig hebben om structureel goed toegerust te zijn qua locatie en financiën. Dit kan het voortbestaan van initiatieven rechtstreeks bedreigen.

Daarnaast hebben we aanwijzingen dat het een belemmerende factor kan zijn, omdat het de kartrekkers belast.

Zij zijn degenen die een nieuwe locatie moeten regelen zodra het initiatief van een tijdelijke locatie weg moet, of die fondsen moeten blijven aanschrijven voor financiering. Ook zou dit ten koste kunnen gaan van hun eigenlijke doelstelling.

Bij de initiatieven die wij hebben gesproken, hebben wij een aantal keer gezien dat kartrekkers zich enorm inzetten om het voortbestaan van een initiatief meer zeker te stellen. Het kwam niet zo expliciet aan de orde, maar wij als onderzoekers maakten ons soms wel zorgen om het welbevinden van een kartrekker. We denken dat in vervolgonderzoek ook aandacht nodig is voor de kwetsbare positie van kartrekkers, die zich mogelijk zo verbonden kunnen voelen met een initiatief dat ze zich over de kop werken.

Ook heeft de onzekerheid over financiën en locatie invloed op de relatie met de gemeente, dit thema wordt verder uitgewerkt onder inbedding en empathie.

3.2 Relatie met de omgeving

3.2.1 Inbedding

Inbedding heeft betrekking op de manier waarop organisaties zijn ingericht om burgerinitiatieven te ondersteunen. Overheidsorganisaties, woningcorporaties, zorg- of welzijnsinstellingen en fondsen opereren vanuit een institutionele logica, maar burgerinitiatieven doen dat niet altijd en hierdoor ontstaan gemakkelijk spanningen. Juist voor bewoners kan het lastig zijn om in het bestuurlijk oerwoud een weg te vinden en zich te verzekeren van de medewerking van instanties.

Recent onderzoek naar knelpunten bij burgerinitiatieven in zorg en ondersteuning van Movisie en Vilans (2016) maakt inzichtelijk dat de samenwerking van burgerinitiatieven met gemeente, aanbieders en zorgverzekeraars het belangrijkste struikelblok vormt voor burgerinitiatieven. Burgers binnen initiatieven geven aan dat met name erkenning van het initiatief als volwaardige partij een knelpunt is, evenals verschil in werkwijze en werkcultuur in de uitvoering zoals we hierboven ook constateerden.

In het ACTIE-model wordt inbedding begrepen als de plek die het initiatief inneemt binnen de rest van het lokale speelveld. Je zou het kunnen begrijpen als een legpuzzel waarvan het de vraag is of een stukje er wel of niet in past. In de verhalen van initiatieven is er echter veel meer sprake van dynamische relaties tussen het initiatief en andere instanties, die samenhangen met de manier waarop het initiatief zichzelf ziet en gezien zou willen worden.

3.2.1.1 Je verhouden tot de criteria en verwachtingen van anderen

De actieve bewoners en sleutelfiguren geven verschillende voorbeelden van botsingen tussen de manier waarop ze graag hun hulp of activiteiten zouden willen uitvoeren en wat de omgeving van hen verwacht. Het verschilt echter zeer per initiatief wat voor ruimte en ondersteuning er beschikbaar is en wat ze graag aan ruimte en ondersteuning zouden willen krijgen. Dit lijkt samen te hangen met zowel het doel en de ambitie van de organisatie als ook de capaciteiten van de kartrekkers. Initiatieven maken verschillende keuzes om tot een goede verhouding met andere lokale spelers te komen.

Kitty Hesen van ZorgSamenbuurt PJ3 en Birgit Oelkers van Wij zijn ABCD geven aan dat veel burgerinitiatieven graag klein blijven, om niet te maken te krijgen met wet- en regelgeving of verantwoording. Door klein te blijven, voorkom je kort gezegd een hoop gedoe. Het buurtinitiatief van Kitty Hesen heeft gekozen om geen eigen formele organisatie te worden, maar voor praktische zaken zoals een eigen rekening onder een welzijnsorganisatie te vallen, verder opereren ze echter autonoom.

“Zo lang je klein genoeg blijft, vlieg je onder de radar. En daar moet je blijven vliegen, anders krijg je, weet ik veel, een soort keurmerk van veilig eten.”
(Kitty Hesen, ZorgSamenbuurt PJ3)

Oké Nu geeft in dit kader aan dat ze daarom geen officiële inschrijving bij de Kamer van Koophandel hebben:

“Daar hebben we geen zin in, want je hebt toch je plichten en dingen en wij willen gewoon vrij zijn. Geen verplichtingen, ohh het eind van het jaar moet ik weer dat gaan invullen. Daar heb ik echt geen zin in.” (Oké Nu)

Het gaat hier om initiatieven die op kleine schaal activiteiten organiseren, die zijn gericht op welzijn en ontmoeting voor wat mensen zelf ervaren als ‘hun wijk’. Het is hun ambitie om met elkaar die buurtkamer te blijven vormgeven, en dat hoeft niet per se groter te worden. Zij vinden inventieve manieren om eisen en voorwaarden te ontwijken die wel aan grotere initiatieven worden gesteld, in deze voorbeelden door samen te werken met een andere organisatie.

De andere initiatieven die wij hebben gesproken, zijn allemaal wat grotere organisaties die vanwege hun ambities met wat meer slagkracht willen opereren. Voor deze grotere initiatieven geldt dat zij hoe dan ook te maken hebben met de criteria, voorwaarden of verwachtingen van anderen. Initiatieven reageren zeer uiteenlopend op deze verwachtingen van hun omgeving. Sommigen zien een duidelijke spanning tussen wat zij als initiatief zouden willen zijn en doen en wat de omgeving van hen verwacht. Anderen proberen zich hier zo goed mogelijk naar te voegen om goede contacten te onderhouden met andere partijen en hierdoor hun eigen doelstelling beter te kunnen realiseren.

Deze spanning komt bijvoorbeeld ter sprake als het gaat om de eisen die zijn verbonden aan financiering door fondsen of sommige gemeenten. Vaak is de eis dat een initiatief met behulp van tijdelijke ondersteuning naar financiële zelfredzaamheid toewerkt. Sommige initiatieven zijn hier kritisch op en zien dit als een zware en onrealistische eis:

“Veel fondsen gaan voor duurzaamheid en dat klinkt allemaal heel leuk. Dan zeggen ze: Eigenlijk moet je jezelf kunnen bedruipen, maar wat is dat dan? Betekent dat dan dat de mensen die hier komen, vanuit een kwetsbare situatie, in deze achterstandswijk, hun activiteiten toch volledig moeten betalen? [...] Dat is niet leuk, want dan kunnen we ons wel opdoeken. Dus dat is wel een beetje een punt.” (Thuis in West)

Andere initiatieven vinden het wenselijk dat ze zo autonoom mogelijk opereren en zien financiële zelfredzaamheid als een doel om na te streven. Dit geldt bijvoorbeeld voor Stichting Samen Verder en Inspiratie Inc.:

“We willen werken aan verdienmodellen waarbij subsidieonafhankelijkheid op lange termijn wel het streven is. Wij geloven in de kracht van het netwerk om op eigen benen te komen.” (Inspiratie Inc.)

Deze ambitie is een bepalend element voor de koers en het karakter van een initiatief. Initiatieven die naar financiële zelfredzaamheid toewerken, moeten een verdienmodel ontwikkelen om de kosten te kunnen dragen van hun locatie en het materieel dat nodig is voor de activiteiten of hulp die ze bieden. Niet alle initiatieven doen dat van harte. Het Huis van Bartels bijvoorbeeld ervaart het niet alleen als een zware of onrealistische eis, maar ervaart het ook als een eis die haaks staat op het karakter van burgerinitiatieven:

“Tot nu toe zijn we altijd idealistisch bezig, een ideële organisatie. Maar misschien wordt het in de toekomst noodzakelijk om uit te breiden met een andere tak, een meer commercieel gerichte organisatie. Dus het verhuren van ruimtes, het organiseren van kinderfeestjes, het organiseren van kookworkshops, ze hebben hier ook een leerkeuken met acht keukens, dan kun je ook aan bedrijven denken, maar ook aan particulieren. Dus je creëert een commerciële tak die geld genereert. Maar of het zover komt, de tijd zal het leren.” (Het Huis van Bartels)

Dit laatste citaat illustreert dat subsidieonafhankelijkheid niet hetzelfde is als autonoom kunnen opereren. Initiatieven die geen subsidie ontvangen, zijn immers toegewezen op de logica van de markt. We hebben te weinig materiaal om hier uitspraken over te doen, maar we vermoeden dat het opereren als een commerciële organisatie haaks staat op de motieven van veel actieve bewoners. Anders waren ze mogelijk in plaats van een burgerinitiatief wel een (sociale) onderneming gestart. Dit gaat dus mogelijk ten koste van het animo.

Ook zonder dat er sprake is van het toewerken naar subsidieonafhankelijkheid worden de eisen die verbonden zijn aan subsidie soms gezien als belemmerend voor het initiatief. Zo beschrijft Thuis in West bijvoorbeeld dat zij verwachten dat een volledig dekkende subsidie het initiatief ertoe zou dwingen om te ‘professionaliseren’. In hun geval zou dit ten koste gaan van hun inclusieve karakter:

“Kijk, het mooiste zou zijn dat de gemeente het project compleet betaalt. Maar dat is dromen [...] Dan zouden we zelf ook professioneel moeten zijn qua mensen en zo. Hier werkt ook een Mexicaan die de taal nog niet helemaal beheerst, maar die wel hier koffie schenkt. Die zou hier misschien niet meer kunnen werken als we echt formele subsidie zouden krijgen.” (Thuis in West)

Nu hebben ze een kleine subsidie en zijn ze bijna volledig vrij in de besteding ervan. Die vrijheid ervaart ook Leefbaarheidsgroep Gemonde. Het betreft in beide gevallen initiatieven die doelstellingen hebben die duidelijk in lijn zijn met het beleid van de gemeente. Thuis in West nam een buurthuisfunctie over toen deze werd wegbezuinigd door de gemeente. Leefbaarheidsgroep Gemonde ontstond op initiatief van de overheid om de leefbaarheid in het dorp te verbeteren.

Los van de financiën horen we ook terug dat het initiatief door verschillende beleidsterreinen heen werkt en met verschillende ambtenaren te maken heeft. Dat kan tot problemen leiden:

“Mensen zeggen dat het moeilijk is om met ons samen te werken. Ik denk dan, dat is afhankelijk van het perspectief, want we hebben bijvoorbeeld nooit moeite gehad om met Movisie samen te werken of met allerlei wetenschappelijke partners. Daar gaat het fantastisch mee. Het gaat ook goed met financiële instanties of funders. Het gaat goed met onze doelgroep. Maar het gaat minder goed met het ambtelijke apparaat. Ook dat is niet generiek, want de ene ambtenaar is de andere niet [...] Onze activiteiten, dat trekt zich door alle beleidsterreinen. Dat is wat als moeilijk wordt ervaren. Er is de behoefte dat je in zo’n kastje past en dat is niet zo.” (Inspiratie Inc.)

3.2.1.2 In wiens vaarwater?

Er kunnen spanningen ontstaan wanneer er overlap ontstaat tussen de doelstelling van het initiatief en de doelen van andere lokale spelers. Wij vermoeden dat dit met name een rol gaat spelen wanneer initiatieven zichtbaarder worden of professionaliseren, zaken die samenhangen met de verduurzaming van initiatieven.

Soms wordt dit genoemd als een kans tot samenwerking voor gezamenlijke doelen, maar uit de interviews blijkt dat het vaak leidt tot spanningen. Enerzijds kan dit ertoe leiden dat initiatieven worden aangesproken op hun mogelijke concurrentiepositie. Voor burgerinitiatieven zet dit de verhoudingen onder druk en heeft dit enkele gevolgen voor hun koers en werkwijze. Anderzijds kan dit ertoe leiden dat initiatieven ervaren dat ze ‘gekoloniseerd’ kunnen worden door andere partijen.

Uit de interviews komt naar voren dat de burgerinitiatieven met name de ambitie hebben om activiteiten te organiseren die in het dorp of de wijk nog niet aanwezig waren en waar de bewoners belang bij hebben. Zo geeft Stichting Samen Verder duidelijk aan dat zij enkel aanvullende activiteiten willen doen en anders met de activiteiten stoppen.

“Onze doelstelling is: te bevorderen dat iedere oudere en mensen met een beperking zo lang mogelijk zelfstandig kunnen zijn. En dat te doen met activiteiten, projecten, die aanvullend zijn op wat er in de samenleving al is. Dat betekent dus ook op het moment dat de samenleving, professionals, of andere vrijwilligersorganisaties, of hoe je het ook wilt formuleren, het beter doen – of het gaan aanbieden en wij niet meer aanvullend zijn, dan stoppen we het project. Dus tafeltje dekje is gestopt, omdat bejaardentehuizen dat zijn gaan doen.” (Stichting Samen Verder)

Anders dan bij het idee van ‘Right to Challenge’, waarbij burgerinitiatieven taken overnemen die anders door de gemeente waren uitbesteed aan een professionele organisatie, startten de burgerinitiatieven die wij hebben gesproken niet met de gedachte om andere organisaties uit te dagen of te vervangen. Ze kunnen echter wel zo worden gezien door hun omgeving. Een initiatiefnemer gaf bijvoorbeeld aan dat er sprake was van een moeilijke verhouding tussen het initiatief en de actieve vrijwilligersorganisatie in hetzelfde dorp. De vrijwilligersorganisatie gaf aan dat het initiatief overbodig is, omdat zij zelf al zorgen voor goede activiteiten. De initiatiefnemer vermoedt dat de organisatie bang is dat de vrijwilligers of deelnemers van hun activiteiten zouden ‘overlopen’ naar het burgerinitiatief. Volgens haar is deze angst ongegrond. Zij spant zich al een paar jaar in om de verhouding te verbeteren.

Andere initiatieven krijgen te maken met een gemeente die wil voorkomen dat concurrentie ontstaat en daarom bijvoorbeeld bepaalde criteria verbindt aan ondersteuning voor burgerinitiatieven. Thuis in West benoemt dat ze met de gemeente afstemmen wat ze wel en wat ze niet doen, om concurrentie te voorkomen:

*"Iedereen is welkom! Althans, als wij iets hebben voor mensen waardoor we iets voor hen kunnen betekenen. Maar we mogen bijvoorbeeld geen daklozen verwelkomen, die zijn hier ook in de wijk. We zien ze hier en ik ken ze, maar wij hebben hier in de nabije omgeving een plek waar ze terecht kunnen en de gemeente Rotterdam heeft dus gezegd: 'Als jullie dat ook gaan doen, ben je met valse concurrentie bezig'.
(Thuis in West)*

Sommige initiatieven zijn hier zelf ook huiverig voor en zien daarom af van bepaalde stappen, bijvoorbeeld een verzoek om financiering:

*Thijs: "Laatst sprak ik met een initiatief uit Nijmegen. Daar is een soort huiskamerbuurthuis een activeringsproject geworden en dat wordt nu een op zichzelf staande organisatie. Maar in het bestuur, of in ieder geval in de Raad van Toezicht, zit iemand uit het welzijnswerk. En ze voelen daarmee wel echt een drempel om onafhankelijk te worden, om bijvoorbeeld 'right to challenge' toe te passen. Om te zeggen: geef ons een deel van het budget voor sociale activering, want wij kunnen dat."
Interviewer: "Oké, dat vinden ze nu lastiger, juist omdat welzijn een plek in dat bestuur heeft?"
Thijs: "Ja, die willen ze niet voor het hoofd stoten." (Thijs van Mierlo, LSA)*

We hebben aanwijzingen dat dit ook samenhangt met opvattingen over het informele karakter versus het formele karakter van bestaande organisaties. Een aantal keren komt de vrees voor 'institutionalisering' ter sprake:

*"Er bestaat de vrees voor institutionalisering van burgerinitiatieven. Ik hoor het vooral vanuit gemeenten en ook gemeenteraden. De gemeente [naam], waar ze drie bewonersbedrijven hebben, zegt bijvoorbeeld heel duidelijk: er mag daar geen betaalde kracht werken, want dan is er geen scheiding meer met een welzijnsorganisatie."
(Thijs van Mierlo, LSA)*

We kunnen hier geen duidelijke uitspraken over doen, maar het lijkt zo te zijn dat er minder vrees voor concurrentie is wanneer initiatieven klein en informeel blijven. Wanneer ze professionaliseren, wat samen zou kunnen hangen met hun verduurzaming, wordt het onderscheid tussen de positie van een burgerinitiatief en de positie van bestaande organisaties ingewikkelder. Dat blijkt ook uit het voorbeeld van Inspiratie Inc. die vindt dat een deel van haar werk betaald zou moeten zijn en de relatie met onder andere het wijkteam beter uitgewerkt zou moeten worden:

“Er moet een kern achter zitten die dat op een goede manier betaald doet en dat is nu nog niet gewaarborgd. Het wordt hoog tijd dat dat serieus genomen wordt. [...] Dan geeft dat veel meer, juist op dat stukje duurzaamheid, meer rust en duidelijkheid. De manieren en hoe dat aansluit, dat formele en informele, dat moet duidelijk uitgewerkt worden, zodat iedereen dat goed begrijpt. Wat je nu ziet, is, als iemand als individu bij een wijkteam aanklopt, vragen we, wat kan je uit eigen kracht? Als wij een casus aan een wijkteam geven, is allang meer dan eigen kracht benut, en meer dan dat, het hele netwerk is al benut. Als wij hier aan de bel trekken, is dat omdat het uiterst complex is en er naar onze mening een professioneel traject moet komen wat niet door vrijwilligers gedragen zou moeten worden, ook vanwege de verantwoordelijkheid die daaraan vasthangt. Als dan geen antwoord komt, gaat er iets totaal mis. Dat is helaas nu nog vaak het geval.”
(Inspiratie Inc.)

Initiatieven kunnen dus (onbedoeld) als concurrenten worden gezien en relaties kunnen ingewikkelder worden door de professionalisering van initiatieven.

Een ander aspect dat werd genoemd in de interviews is dat burgerinitiatieven 'gekoloniseerd' kunnen worden voor de doelstellingen van andere partijen. Burgerinitiatieven worden dan benaderd met de vraag of zij bepaalde activiteiten willen doen die op de agenda van lokale professionele organisaties staan. Birgit Oelkers van Wij zijn ABCD geeft aan dat burgerinitiatieven hiervoor op hun hoede moeten zijn:

In [naam] is een buurtkamer waar actieve bewoners te vinden zijn en daar komen ook nu maatschappelijk werkers langs die denken: goh wat leuk, ik hoor dat er heel veel belangstelling is. En toen zei één van de bewoners: 'weet je, we moeten oppassen, we moeten de commercie buiten de deur zien te houden'. [...] Ja, hulpverleners, ook commercie. Dat zijn mensen die ook iets willen, die een aanbod hebben en dan dat aanbod willen pluggen. Programma tegen obesitas. Programma tegen eenzaamheid. Programma tegen armoede. En dan vragen ze aan bewoners of die mee willen doen, omdat die zo goed bezig zijn. Maar die bewoners willen dat niet, die geven aan hun eigen ding te hebben. Die zijn ondertussen heel erg bezig met bestrijden van armoede, maar dan op hun eigen manier. (Birgit Oelkers, Wij zijn ABCD)

Ook Naoberzorgpunt Roggel en Kilimanjaro Wonen geven dit aan. Dat zij iets bieden dat andere organisaties niet bieden, wil nog niet zeggen dat ze zaken over willen nemen waar professionele organisaties niet meer aan toekomen:

"Wij moeten wel opletten dat wij niet het afvalputje van die GGZ gaan worden. Snap je wat ik bedoel? [...] Nu komen veel GGZ-cliënten, die tegenwoordig ambulant verzorgd worden, allemaal geconcentreerd in de wijken. Ja, Naoberzorg is preventief en het vult in ieder geval de hiaten op en probeert die verbindingen te maken. Maar dagbesteding is afgebouwd, er zijn geen bedden meer, mensen gaan zwerven, je kent de problematiek. En het kan toch niet zo zijn dat wij als huiskamer deze mensen allemaal moeten opvangen, omdat er geen dagbesteding meer is? Dat bedoel ik met afvalputje."
(Naoberzorgpunt Roggel)

"Ja, daar waren mannen die veel vrijwillig buurtbewoners wilden helpen met burenhulp. Zij zijn zwaar overvraagd en kwamen in aanraking met situaties waar van alles aan de hand was. [...] Het welzijnswerk benaderde hun vaak en op een gegeven moment hadden zij echt het idee van wij zijn het werk van die welzijnsinstelling aan het doen. We worden overvraagd en het levert ons alleen maar ellende en kritiek op. Ze kregen er zelf geen energie van, terwijl ze enorm gedreven waren." (Kitty Heslen, ZorgSamenbuurt PJ3)

Oké Nu beschrijft een vervelende ervaring met een professionele organisatie die vermoedelijk samenhangt met de concurrentiepositie. Zij zochten de samenwerking met andere organisaties en presenteerden op een avond een idee voor de verbetering van de buurt waar ze veel tijd en energie in hadden gestoken. Ze waren echter te klein om het idee zelf in de buurt te realiseren. Uit deze bijeenkomst kwamen geen concrete afspraken voort en na een tijd ontdekten ze dat een welzijnsorganisatie die deze avond had bijgewoond het idee van Oké Nu zonder iets te zeggen had overgenomen en zelf had ingevoerd. Vervolgens kreeg deze organisatie alle lof voor het innovatieve idee en de bijdrage ervan voor de kwaliteit van leven in de buurt, terwijl Oké Nu het idee had uitgewerkt. Ze hebben sindsdien besloten om hun ideeën niet meer te delen met andere partijen. Wij vermoeden dat dit samenhangt met de veranderende positie van de welzijnsorganisatie.

Sinds de decentralisaties geldt voor veel welzijnsorganisaties dat zij op een andere wijze hun werk moeten inrichten, wat ook wel de kanteling wordt genoemd: minder 'zorgen voor' en meer 'zorgen dat'. Ze kunnen goede ideeën van burgerinitiatieven goed gebruiken om dit te doen en worden af en toe geconfronteerd met burgerinitiatieven die succesvoller zijn in het verbeteren van de kwaliteit van leven in de buurt dan zijzelf. Het is zoeken naar de manier waarop samenwerking en ondersteuning op goede wijze vorm kan krijgen, die bijdraagt aan de duurzaamheid van de initiatieven.

Tot slot hebben we aanwijzingen dat de huidige inbedding van burgerinitiatieven ervoor zorgt dat initiatieven afzien van sommige doelen, omdat het nog te ingewikkeld of te onaantrekkelijk is om daaraan te beginnen:

"In Utrecht kunnen bewonersgroepen 'de buurt verbinden', zorg en dagbesteding voor kwetsbare ouderen realiseren, onder meer via het Bewonersbod, Right to Challenge. Daar kan meer gebruik van worden gemaakt, ook in samenspraak met zorgpartijen, maar dit voor elkaar krijgen is een hele klus, lukt alleen met inzet van alle betrokkenen. Het kan starten met een vraag vanuit bewoners, een bewoner die nergens anders terecht kan, omdat het in de instellingen niet lukt. En dan komt er iemand die vraagt: kan het dan niet bij jullie. Je bent toch flexibel, laagdrempelig et cetera. Hij komt hier uit de wijk. En als je het dan uiteindelijk voor één iemand hebt kunnen realiseren, dan effen je het pad en wordt duidelijk wat er mogelijk is. Deze beweging, deze kanteling gaat niet vanzelf, het vraagt experimenteren, met elkaar leren in dialoog met alle betrokkenen " (Wilma de Buck, Omzien naar Elkaar)

3.2.1.3 Conclusie

In het bovenstaande zien we hoe ingewikkeld de relaties tussen burgerinitiatieven en overheidsorganisaties, woningcorporaties, zorg- of welzijnsinstellingen en fondsen zijn. Het is de vraag of het de burgerinitiatieven lukt trouw te blijven aan hun eigen doelstelling en het informele karakter van hun organisatie én tegelijkertijd te voldoen aan de verwachtingen en eisen van gemeente en andere financiers. We zien bij de initiatieven die wij gesproken hebben al diverse uiteenlopende strategieën ontstaan. De keuze voor een strategie hangt samen met factoren als de doelstelling van het initiatief, drijfveren en ambitie, en capaciteiten van de kartrekkers. De initiatieven die zich richten op ontmoeting in hun wijk lijken er baat bij te hebben klein en onafhankelijk te blijven. Grotere initiatieven begeven zich in een ingewikkelder speelveld, waarin het continu zoeken is naar een juiste positie om te kunnen blijven doen wat je wilt doen en voort te kunnen blijven bestaan. Concurrentie onderling en met professionele organisaties speelt hierin een grotere rol lijkt te spelen dan wij van tevoren dachten. Vanuit de burgerinitiatieven bestaat de wens om aanvullend te opereren, maar initiatieven ervaren dat ze ook als concurrent worden gezien of dat er wordt verwacht dat ze er wat taken van andere welzijnsorganisaties bij kunnen nemen (wat wij 'kolonisering' hebben genoemd). Het veroveren van je positie in het speelveld lijkt cruciaal voor de duurzaamheid van de burgerinitiatieven. Het verdient aanbeveling om verder te onderzoeken welke strategieën organisaties daarbij gebruiken (wel of geen subsidie, autonomie, verdienmodellen) en onder welke voorwaarden het burgerinitiatieven het beste lukt om hun eigen doelstelling en informele karakter te behouden.

3.2.2 Empathie

Empathie gaat over de rol van begrip, betrokkenheid en inleving in de ondersteuning van initiatieven. Het gaat dan om betrokkenheid en aandacht van professionals en ambtenaren voor de belangen en motieven van initiatiefnemers en het geven van waardering en aandacht (Hurenkamp et al 2006). Empathie hangt nauw samen met inbedding: hoe formele organisaties zijn ingericht en hoe professionals en ambtenaren vanuit die logica initiatieven tegemoet treden en erkennen ligt én in elkaars verlengde én heeft te maken met de individuele professional waarmee je als initiatief te maken hebt. Als het gaat om duurzaamheid is het de vraag wanneer, en in welke vorm, empathie belangrijk is voor duurzaamheid.

3.2.2.1 Miskenning

Individuele kartrekkers hebben soms pijnlijke ervaringen in de manier waarop ze worden bejegend door de gemeente of welzijnsorganisaties. De meeste van de initiatieven die wij gesproken hebben, beschrijven dat organisaties en de gemeente een welwillende houding naar ze hebben. Ze stuiten wel eens op problemen zoals die staan beschreven onder inbedding, maar hebben te maken met vriendelijke contactpersonen.

Een aantal respondenten voelden zich bij verschillende gelegenheden niet altijd even gewaardeerd. Twee van hen ervoeren vooroordelen in het feit dat zij hoogopgeleid zijn:

“Een van die corporatie directeuren zei: ‘Goh Kitty, de hele stad heeft het over jouw project’ en ik moet het puntje van mijn tong afbijten om niet te zeggen het zijn hoogopgeleide mensen. Ik zei toen dat kun je toch gewoon zeggen. Die worden ook gewoon oud en eenzaam en als die minder uit de gezamenlijke pot nodig hebben dan blijft er meer over voor de kwetsbare buurten. ‘O ja’ zei hij. Ja, ik denk van het is toch geen schande!” (Kitty Heslen, ZorgSamenbuurt PJ3)

Er lijkt een beeld te bestaan van ‘usual suspects’ waar burgerinitiatieven mee te maken krijgen en zich soms tegen moeten verzetten. Sommige initiatieven zijn met hoogopgeleide initiatiefnemers misschien geen representatieve afspiegeling van de bewoners van de wijk, maar dat wil nog niet zeggen dat ze geen goed werk doen. Zo zegt Klassiek rond om de Klas: *“Uit onderzoeken is gebleken, dat veel burgerinitiatieven gedaan worden door hoogopgeleide mensen, zoals wij, die al allerlei initiatieven in het sociale domein doen. En daar zit een oordeel in.”* Naast deze voorbeelden over ervaren vooroordelen, hoorden we ook een pijnlijke ervaring waarbij de initiatiefnemer zich miskend voelde door wantrouwen over haar motieven:

“Door de gemeenteambtenaren werd ik persoonlijk geschoffeerd. [...] Dat ik als burger mijn plek niet wist, dat was een oordeel, en de andere was: ‘het zal wel, ze zullen het allemaal wel voor het geld doen.’ Bij de gemeente denken ze allemaal dat ik betaald krijg voor dit werk! Echt waar. Ik kreeg het ze gewoon niet uitgelegd.” (Naobezorgpunt Roggel)

Het zijn een paar voorbeelden, maar mogelijk is het zo dat er meer van dit soort kritieken komen naarmate initiatieven een grotere plek in het landschap van zorg en welzijn zouden innemen. We hebben niet kunnen achterhalen hoe dit doorwerkt op het thema duurzaamheid, maar het is aannemelijk te veronderstellen dat problemen in de interactie tussen initiatieven en anderen niet bevorderlijk is voor de relaties en ook invloed heeft op de inbedding en het animo. Vervolgonderzoek naar de rol van beide partijen hierin zou interessant zijn.

3.2.2.2 *Vraagstuk van verantwoordelijkheid*

Als het gaat om empathie, komt ook de vraag naar voren hoe andere partijen de aanwezigheid van een burgerinitiatief betrekken op hun eigen handelen. Uit de ervaringen van de burgerinitiatieven komt een onderscheid naar voren tussen waardering en afstemming. Ze geven aan dat ze vaak vriendelijk en welwillend worden bejegend, maar beschrijven ook dat ze in de praktijk weinig merken van gemeenten of organisaties die anders willen werken om beter op het burgerinitiatief als lokale speler af te stemmen. Dit komt op twee manieren aan de orde. Het kan gaan om de manier van werken, dus de verhouding tussen bestuur, burgers en professionals. Het kan ook gaan om politieke vragen, zoals waar het gemeenschapsgeld aan besteed zou moeten worden.

Voor sommige experts en initiatiefnemers heeft duurzaamheid betrekking op een transformatie of het op gang brengen van een beweging: het doorbreken van bestaande systemen en nieuwe manieren van werken, denken, houding en gedrag. Duurzaamheid gaat dan niet alleen om eigenschappen van de initiatieven, maar tevens om (het toewerken naar) een andere rol van overheid en beleid. Uit de volgende citaten blijkt dat dat voor sommige initiatiefnemers het uitgangspunt is:

“Als het niet van onderop gaat dan werk ik gewoon niet mee, want het werkt gewoon niet. En dat zie je dus in samenwerking, je ziet in projecten die van bovenaf bedacht worden, geïmplementeerd door een gemeente of door een zorginstelling. Als het van bovenaf geregeld wordt dan zeggen ze allemaal ‘we hebben een goed idee en doe mee’, maar het heeft dus geen wortels in de samenleving en het is niet iets van de mensen zelf. Dus dat eigenaarschap van de burgers, dat waar we trots op zijn, dat is iets wat je steeds moet zoeken en wat je moet waarderen.” (Naoberzorgpunt Rochel)

“Sommige mensen denken dat dit een hype is, maar volgens mij is dit gewoon een grote beweging naar een kleinere schaal. [...] Bewonersinitiatieven zijn een onderdeel van die ontwikkeling. Om dat duurzaam te maken, is veel systeemverandering voor nodig. Ja, een andere manier van kijken naar de rol van de overheid, dus ook een andere manier van het maken van beleid en prioriteiten, veel meer vormen van directe democratie. Maar ook andere vormen van professionaliteit van de verschillende beroepen.” (Thijs van Mierlo, LSA)

Burgerinitiatieven houden zich per definitie bezig met zaken die zij zelf erg belangrijk en waardevol vinden. Het gevoel erkend te worden voor wat zij doen, ontstaat grotendeels in de reacties en contacten die de initiatieven hebben met mensen uit de omgeving, andere bewoners, professionals en gemeente en financiers. Bewoners(initiatieven) laten met hun activiteiten zien waar bewoners behoefte aan hebben en waar volgens hen behoefte aan is of waar de ‘gaten vallen’. Gaten die soms ontstaan zijn door de (lokale) politieke keuzes.

Je zou kunnen zeggen dat de initiatiefnemers met de aanvraag van financiering voor hun activiteiten de discussie starten over waar volgens hen de algemene middelen aan uitgegeven zouden moeten worden en op deze wijze vragen dat de (lokale) overheid haar verantwoordelijkheid in de vraagstukken die zij oplossen (terug) pakt. De initiatiefnemers van Inspiratie Inc. en Thuis in West beschrijven dit expliciet in de interviews:

“Kun je aan dit project vragen om financieel op eigen benen te staan? Kan dat vanuit het werk dat we doen, zit er een verdienmodel in? En als dat niet kan, dan vind ik ook dat je het niet kunt vragen. De vraag is: wiens verantwoordelijkheid is het dat kinderen hier geholpen worden met huiswerk, dat mensen af en toe een goede maaltijd aangeboden krijgen, dat mensen voorlichting krijgen over borstkanker, dat mensen taallessen aangeboden krijgen. Is dat de verantwoordelijkheid van de burger of van de overheid? Dat is natuurlijk een politieke vraag [...]” (Thuis in West)

De discussie over de rol en de taak van burgerinitiatieven lijkt echter niet vaak op dat (politieke) niveau gevoerd te worden. Uit de interviews blijkt (net als uit eerder onderzoek, zie onder andere *De ondernemende burger*) dat ‘goed je weg weten in het woud van regelgeving’, de ‘taal van de gemeente’ goed spreken en het goede contact met de verantwoordelijk ambtenaar belangrijke factoren zijn in de strijd om financiering en erkenning. Daar spreekt een bepaalde mate van grilligheid uit die van invloed is op duurzaamheid, want initiatieven zijn daarmee afhankelijk van begrip en welwillendheid van individuele ambtenaren, die ook vrij regelmatig lijken te wisselen.

“...en toen kreeg ik een andere ambtenaar. Dus ik dacht: mooi, dan ga ik even kennismaken. Wij hebben ontzettend leuk gesprek met elkaar en na een uur zegt hij tegen mij: ‘Mijn god, wat hebben jullie allemaal neergezet.’ Ik zeg wist je dat niet? ‘Nee.’ En hij zegt: ‘Al die projecten die jij mee hebt opgezet, onder andere het ‘project meldpunt’ of ‘kom op de soep’ of noem maar op, dat zou uitgerold moeten worden in de andere kernen. Het is vreemd dat dit gewoon niet eerder gezien is.’” (Naoberzorgpunt Roggel)

Tegelijkertijd spreekt er ook een zekere onwil of onmacht uit om de initiatieven te begrijpen op de manier zoals ze zichzelf begrijpen: als initiatieven om een thema op de politieke agenda te zetten. De verantwoordelijkheid om het thema op de kaart te zetten blijft toch vooral liggen bij het initiatief zelf, al zouden sommige initiatieven dat liever anders hebben gezien.

3.2.2.3 Conclusie

Initiatiefnemers voelen zich niet altijd erkend en gewaardeerd in wat zij doen. We hebben gezien dat daarin het beeld dat het met name hoogopgeleide burgers zijn die wat willen doen voor een ander, dwars kan zitten. Het lijkt erop dat onder de oppervlakte speelt dat dat als minder waard wordt gezien. Het wordt uit de verkenning onvoldoende duidelijk hoe empathie doorwerkt in duurzaamheid. Dat het ervaren van tegenwerking of miskenning invloed zal hebben op de inbedding en het animo is aannemelijk. Daarnaast zullen initiatieven zich ook in de positie van anderen moeten inleven om tot een duurzame samenwerking te komen. Het is interessant verder te onderzoeken welke elementen in empathie van doorslaggevend belang zijn voor duurzaamheid.

Wat betreft de verandering in verhouding tussen overheid, burger en professional hebben we een aantal initiatiefnemers gesproken die juist vanuit de wil om de 'huidige gang van zaken' te veranderen met hun initiatief is gestart. Daarin kunnen ze hun eigen werkwijze vormgeven, en ze zijn ervan overtuigd dat dat beter werkt. Het is interessant om verder uit te zoeken in hoeverre de schaal hier een rol in speelt. Als het initiatief groeit, lukt het dan nog steeds deze ingrediënten toe te passen? Wanneer lukt het om nieuwe (ver)houdingen tussen de drie groepen te bewerkstelligen en wat zijn daarvoor de randvoorwaarden?

4 Conclusie

Welke factoren spelen, vanuit het perspectief van actieve bewoners, een rol in het belemmeren en bevorderen van de duurzaamheid van burgerinitiatieven in zorg en welzijn?

In de resultaten hebben we gezien dat duurzaamheid een gelaagd begrip is dat veel verder gaat dan 'het langdurig kunnen uithouden'. In de verhalen van respondenten gaat duurzaamheid over 'goed bezig zijn', continuïteit en het voortzetten van de doelstelling en de activiteiten die hieraan gekoppeld zijn. Wij zagen hierin de elementen van het ACTIE-model terugkomen. Een vorm van lokale verankering of worteling zorgt er in de ogen van de initiatieven voor dat een initiatief door kan blijven gaan. Wat voor veel initiatieven het lastigst is, is het zorgen voor voldoende toerusting, zoals het rondkrijgen van de financiering of het vinden van een vaste, betaalbare locatie, daarnaast hebben initiatieven te maken met knelpunten in het contact en afstemming met andere lokale spelers, zoals de gemeente en professionele organisaties. We zagen dat initiatieven hierin verschillende keuzes maken en strategieën ontwikkelen, die samenhangen met de rol die zij lokaal in zouden willen nemen, maar dat initiatieven ook afhankelijk blijven van de manier waarop ze door andere partijen worden gezien en bejegend. Het samenspel of krachtenspel tussen deze elementen bepaalt of een initiatief in staat is langer voort te bestaan en daarmee een duurzame bijdrage aan de samenleving (de buurt, de wijk of het dorp) kan leveren.

In de resultaten zien we een aantal factoren terugkomen die bevorderend en/of belemmerend kunnen werken op de duurzaamheid van initiatieven. We werken dit verder uit in paragraaf 4.1. In paragraaf 4.2 gaan we in op de spanning tussen de eigenheid van initiatieven en inkapseling en reflecteren we in paragraaf 4.3 op (het gebruik van) het ACTIE-model. We sluiten ten slotte af met een aantal bespiegelingen op deze verkenning in paragraaf 4.4.

4.1 Voortbestaan initiatief als organisatie

We zien dat een aantal factoren een duidelijk bevorderende rol spelen bij duurzaamheid van initiatieven, die samenhangen met het informele en 'huiselijke' karakter van een initiatief. Een duurzaam initiatief is een initiatief waarbij de kartrekkers zich verbonden voelen en identificeren met het initiatief. Het initiatief is herkenbaar door een locatie en is geworteld in de wijk, omdat het veel verschillende contacten heeft met zowel bewoners als organisaties. Het heeft bovendien voldoende toerusting: bij voorkeur een vaste locatie en voldoende financiële middelen.

De basis daarvoor is te vinden in de motivatie van de initiatiefnemers en degenen die verder het initiatief dragen. De motivatie: de wil om iets te doen dat (nog) niet bestaat, of niet meer bestaat; de wil om er echt te zijn voor mensen die iets nodig hebben. De initiatiefnemers hebben lokale kennis en sluiten aan bij vraagstukken die daar leven en motivatie van buurtbewoners. Deze grote betrokkenheid maakt dat binnen een initiatief een sterke wil en verantwoordelijkheidsgevoel aanwezig zijn om de activiteiten te laten slagen en deze als (informele) organisatie vorm te geven en voort te zetten.

Factoren die in het voortbestaan van het initiatief als organisatie zowel belemmerend als bevorderend kunnen werken, zijn de motivatie en het verantwoordelijkheidsgevoel van kartrekkers, het informele karakter van het bestuur en diversiteit.

We zien ten eerste dat kartrekkers zo sterk gemotiveerd zijn en zich soms zo verantwoordelijk voelen voor de mensen die van de diensten van het initiatief gebruik maken, dat er geen sprake meer kan zijn van stoppen of afhaken. Dit is de kracht van de initiatieven en lijkt geen probleem zo lang het goed gaat, maar de initiatieven die wij spraken, hadden bijna allemaal te maken met worstelingen rondom het regelen van een locatie of voldoende financiën. Vaak komt dit op de schouders te rusten van één of enkele kartrekkers die goed de weg weten in het regelen van deze zaken. De initiatieven lijken veel aan de inzet van deze kartrekkers te danken te hebben, maar het is de vraag of dit wel bevorderend voor duurzaamheid genoemd kan worden. Het gaat immers slechts goed zolang zij het op weten te brengen en het is de vraag of individuele kartrekkers zichzelf mogelijk voorbijlopen, omdat ze zich zo verantwoordelijk voelen.

Ten tweede kan het informele karakter van het bestuur zowel een belemmerende als bevorderende factor zijn. In de beginfase kunnen er spanningen en ruzies ontstaan, maar als deze fase eenmaal doorlopen is, lijkt het bestuur zich verbonden met elkaar te voelen en is het vanzelfsprekend om met elkaar voor langere tijd door te gaan. Het is anderzijds ook een belemmerende factor, omdat het drempels kan opwerpen voor het wisselen van kartrekkers of een volledig bestuur. Een beslissend moment lijkt dan ook het moment te zijn waarop de initiatiefnemers het stokje overdragen aan nieuwe mensen: nieuwe bestuursleden of initiatiefdragers. Dat moment was bij de door ons bevraagde initiatieven in de meeste gevallen nog niet aangebroken en ligt dus verder dan de tijdspanne van vijf jaar bestaan die wij gekozen hadden voor deze verkenning.

Tot slot kan diversiteit zowel belemmerend als bevorderend werken. Diversiteit wordt een aantal keer genoemd als onderdeel van de motivatie of doelstelling. In de ogen van de initiatiefnemers is een duurzaam initiatief niet alleen een thuis voor de kartrekkers zelf, maar een uitnodigende plek voor iedereen in de lokale omgeving.

Er zijn echter ook een aantal ervaringen waarbij diversiteit een probleem was, bijvoorbeeld wanneer initiatieven geconfronteerd worden met problematiek waar zij niet 'op gerekend' hadden, zoals met buurtbewoners die te zware problemen hebben of zich te afwijkend gedragen.

4.2 Spanning tussen eigenheid en inkapseling

De dynamiek tussen animo en de omgeving (empathie en inbedding) kan zowel een succes als een drempel opleveren. Wanneer de eisen vanuit de omgeving te bepalend worden, kan dat de eigenheid van het initiatief en daarmee de duurzaamheid bedreigen. Initiatieven moeten afstemmen met andere lokale partijen, zoals maatschappelijke instellingen en de gemeente. Vaak werken ze ook met andere lokale partijen samen voor de toerusting, bijvoorbeeld voor subsidie. De mogelijke bedreigingen voor duurzaamheid zijn: de verwachtingen en eisen van andere lokale partijen, beeldvorming over het initiatief of de initiatiefnemers, ingezet worden voor andermans doelstellingen, concurrentie en miskenning.

Uit de analyse in hoofdstuk 3 komt het beeld naar voren van een zoektocht naar hoe initiatieven en professionals zouden kunnen samenwerken. Initiatieven willen aanvullend opereren en zien zichzelf niet als concurrent, maar sommige initiatieven hebben de ervaring dat ze wel zo worden gezien, of dat er wel feitelijk sprake is van een vorm van concurrentie vanuit het gezichtspunt van een welzijnsorganisatie. Er zijn ook ervaringen met taken of doelstellingen die eigenlijk van een welzijnsorganisatie zijn in de ogen van kartrekkers, maar die bij het initiatief terechtkomen of worden neergelegd. Beide aspecten zetten de duurzaamheid onder druk, omdat dat zowel met de randvoorwaarden te maken heeft (de juiste ondersteuning en erkenning), als met het erkennen van de identiteit van het initiatief. Wat duurzaamheid bedreigt, is het gevoel van vervreemding van de eigen doelstelling en visie wanneer burgerinitiatieven in een concurrentiepositie gedreven worden, wanneer andere partijen ze niet zien zoals ze zichzelf begrijpen of wanneer zij te veel moeten voldoen aan eisen en voorwaarden die niet goed bij hun situatie passen.

4.3 Reflectie op het ACTIE-model

Het ACTIE-model is ontwikkeld om de verschillende aspecten van belemmerende en bevorderende factoren voor burgerinitiatieven in kaart te brengen. Voor onderzoek naar duurzaamheid van burgerinitiatieven plaatsen wij enkele reflecties bij dit model.

De eerste reflectie is dat het ACTIE-model opgesteld is vanuit een buitenstaanders-perspectief. Het brengt de positie van een initiatief in kaart en wat er eventueel aan ondersteuning nodig is of aangeboden zou kunnen worden. Het model sluit daardoor soms niet goed aan bij de manier waarop burgerinitiatieven zichzelf zien. Enkele van de respondenten noemden de veelheid aan onderzoeken die zich richten op het vraagstuk wat burgerinitiatieven *nodig* hebben. Zij vroegen ons om oog te hebben voor de autonomie en eigenheid van initiatieven ten opzichte van deze ondersteuning.

Een tweede beperking die wij zien is het statische karakter. Het ACTIE-model brengt algemene succesfactoren en knelpunten in beeld, maar biedt geen kader om te begrijpen hoe relaties met de lokale omgeving, zoals bijvoorbeeld met de gemeente, zich door de tijd heen ontwikkelen. Het ACTIE-model lijkt uit te gaan van een legpuzzel: Er komt een nieuw initiatief en de omgeving moet zich hier op instellen.

Wanneer dit eenmaal is gebeurd, heeft het initiatief een duidelijke plek en kan het goed opereren. In de praktijk zien wij dat dit beeld niet klopt als het gaat om duurzaamheid. Juist in de dynamiek tussen het initiatief en de omgeving gebeurt veel dat het initiatief beïnvloedt, zoals spanning rondom een locatie, het continu zoeken naar financiering of de wisseling van ambtenaren. Deze dynamiek is interessant om verder uit te werken als verdieping van het ACTIE-model.

4.4 Bespiegelingen

Politiek debat en signalerende functie

Verder onderzoek en reflectie is nodig op de positie van duurzame burgerinitiatieven in de democratie. Burgerinitiatieven vragen met hun initiatief de aandacht voor een thema dat ze belangrijk vinden, door zelf iets te doen waar vraag naar is of een behoefte in is. Niet zozeer op individueel niveau, maar wel op het niveau van het dorp, de wijk of de stad waar ze werkzaam zijn. Het zou goed zijn om op structurelere wijze dan nu het geval lijkt hierover het politieke debat te voeren: welke vraagstukken liggen er, wie is verantwoordelijk voor de zorg en het welzijn van burgers op dit vlak, wie is het beste uitgerust om hierin iets te betekenen en welke publieke middelen hebben we hiervoor over?

Burgerinitiatieven in het lokale samenspel

Het is van belang dat de discussie over de rol en positie van burgerinitiatieven op de juiste plek gevoerd wordt, zodat burgerinitiatieven hun eigenheid kunnen bewaren én tegelijkertijd kunnen voldoen aan de verwachtingen en eisen van gemeente en andere financiers. Burgerinitiatieven zijn nu nog te vaak afhankelijk van contacten met individuele ambtenaren. Er zou in breder verband gezocht moeten worden naar manieren waarop specifieke activiteiten van bewoners én professionals goed op elkaar aan kunnen sluiten. Dit sluit aan bij het kijken naar burgerinitiatieven als onderdeel van een beweging die toewerkt naar andere rol van overheid en beleid en de positie van burgers daarin.

Hoe inclusief moeten burgerinitiatieven zijn?

Een stevige identiteit kan een belemmering zijn voor de gelijkwaardigheid en gelijke inbreng van verschillende burgers, in het bijzonder als sommige burgers mogelijk worden uitgesloten van deelname in het bestuur of aan de activiteiten van het initiatief, omdat ze zich in een meer kwetsbare positie bevinden. Tegelijkertijd is het de vraag in hoeverre we van burgerinitiatieven (kunnen) verwachten dat zij mensen in een kwetsbare positie wel een plek zouden moeten geven, wanneer er in de professionele hulp minder plek voor hen is (zie hieronder) als gevolg van de terugtrekkende beweging van de overheid.

Beeldvorming professionele organisaties

De sterke identiteit van burgerinitiatieven en de wens of verwachting dat de overheid bijdraagt aan hun activiteiten kan de reflectie over wat er in een breder kader speelt in de weg zitten. Wie beslist er of er meer geld moet naar een professionele zorginstelling of toch liever naar het burgerinitiatief? Wie heeft de grotere gunfactor?

Andrea Muehlebach (2012) laat aan de hand van haar studie in Noord-Italië zien hoe belangrijk het is om hier scherp op te zijn. Zij beschrijft de beeldvorming die is ontstaan over de zorg: professionele instellingen zouden kil zijn en altijd maar 'nee' verkopen. Daartegenover staan toegewijde burgers die zich graag voor een ander in willen zetten. Zij laat zien dat dit beeld samenhangt met politieke keuzes die zijn gemaakt als gevolg van de terugtrekkende beweging van de overheid. Er gaat steeds minder geld naar professionele instellingen, maar méér geld naar de toerusting van burgers.

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

Dit heeft tot gevolg dat burgers steeds vaker meemaken dat een professionele instelling niets kan betekenen, maar een vrijwilligersorganisatie bijvoorbeeld wel, wat de beeldvorming van de nee-verkopende professionele instelling weer versterkt. Nu er hoge verwachtingen van burgerinitiatieven zijn in Nederland, is het goed om te kijken wat er nodig is om initiatieven te laten verduurzamen, maar hierbij de professionele organisaties niet uit het oog te verliezen.

5 Bronvermelding

Bredewold, F. & Malda, W. (2014). Het belang van TijdVoorElkaar. Het principe van wederkerigheid in contact tussen weerbare en kwetsbare burgers. Utrecht: Movisie.

Dam van R., Duinveld, M., During, R. (2014). Delineating active citizenship: the subjectification of citizens initiatives. *Journal of Environmental Policy and Planning*.
Doi.org/10.1080/1523908X.2014.918502

Denters, B., Tonkens, E., Verhoeven, I. & Bakker, J. (2012). *Burgers maken hun buurt*. Den Haag: Platform 31

Edelenbos, J., van Meerkerk, I., & Schenk, T. (2016). The Evolution of Community Self-Organization in Interaction With Government Institutions Cross-Case Insights From Three Countries. *The American Review of Public Administration*, 0275074016651142.

Graaf de L., Hulst van M., Michels, A. (2014). Enhancing participation in disadvantaged urban neighbourhoods. *Local Government Studies*.

Haarsma, A. Stouten-Hanekamp, Riphagen-Fikse, M, Bredewold, F. (2015). Netwerkondersteuning in wijk en buurt volgens literatuur en experts. Zwolle: Wmo-werkplaats.

Ham, M en J. van der Meer (2015). *De ondernemende burger. De woelige wereld van lokale initiatieven*. Utrecht: Sociale Vraagstukken / Movisie.

Houwelingen, P., Boele, A., & Dekker, P. (2014). Burgermacht op eigen kracht. Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie. Den Haag: SCP.

Hurenkamp, M., Tonkens, E., & Duyvendak, J.W. (2006). Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Igalla, M. & Van Meerkerk, I. (2015). De duurzaamheid van burgerinitiatieven. Een empirische verkenning. *Bestuurswetenschappen* 69(3), pp. 25-53.

Ilcan, S. & Basok, T. (2004). Community government: voluntary agencies, social justice and the responsabilization of citizens. *Citizenship Studies*, 8(2), pp. 129-144.

Kampen, T., Verhoeven, I., & Verplanke, L. (2013). De affectieve burger: hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid. Amsterdam: Van Gennep.

Lichterman, P. (2005). Elusive togetherness. Church groups trying to bridge America's divisions. Oxford: Princeton University Press.

Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. (1985). *Naturalistic Inquiry*, Thousand Oaks: Sage.

Lowndes, V. & Pratchett, L. (2006). Diagnosing and remedying the failings of official participation schemes: the CLEAR-framework. *Social Policy & Society*, 5(2), pp. 281-291.

Maat, J.W. van de & Veldhuysen, C. (2011). *Actief burgerschap. Een overzicht van interventies*. Utrecht: Movisie.

Ministerie van binnenlandse zaken en koninkrijk relaties (2013). *De doe-democratie. Kabinetsnota ter stimulering van een vitale samenleving*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Mooney, G., & Fyfe, N. (2006). New Labour and community protests: The case of the Govanhill swimming pool campaign, Glasgow. *Local economy*, 21(2), 136-150.

Movisie en Vilans (2016). *Wat knelt? Inventarisatie knelpunten bij burgerinitiatieven in zorg en ondersteuning*: <https://www.movisie.nl/artikel/wat-knelt>

Muehlebach, A. (2012). *The Moral Neoliberal. Welfare and Citizenship in Italy*, Chicago: The University of Chicago Press.

Patton, M.Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice (4th ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage. Sage Publications Inc.

Razenberg, I. (2016). *Voorbeelden van burgerinitiatieven met oog voor diversiteit. Hoe werkt het bij... Oké Nu in Utrecht?* Utrecht: Kennisplatform Integratie en Samenleving.

Tonkens, E. (2006). *De bal bij de burger* (oratie). Amsterdam: Vossiuspers.

Tonkens, E. & Verhoeven, I. (2012). *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid*. Amsterdam: Pallas Publications.

Tonkens, E., Trappenburg, M., Hurenkamp, M. & Schmidt, J. (2015). *Montessori democratie. Spanningen tussen burgerparticipatie en lokale democratie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Van de Wijdeven, T., De Graaf, L. & Hendriks, F. (2013). *Actief burgerschap. Lijnen in de literatuur*. Tilburg: Tilburgse school voor politiek en bestuur.